هەڵسوکەوتی
ئافرەتانی موسڵمان
لەماڵەکانیاندا

نووسینی

د . أحمد بن محمد أبا بطين

وەرگێڕانی

دایکی سوننە

پێداچوونەوەی

ماموٚستا عدنان بارام

١٤٣٠ ك

چاپی یەکەم

===

لەبڵاوکراوەکانی

ماڵپەڕی بەهەشت

www.ba8.org

islam_kurd_ba8@yahoo.com

07701517378

عێراق - کوردستان - کەلار

هەمیشە لەگەڵمان بن بۆ بەرهەمی نوێ

کتێبی ژمارە ﴿٤٩﴾

بسم الله الرحمن الرحيم

پێشەکی نووسەر

إنَّ الحَمْدَ للهِ نَحْمَدُهُ ، وَنَسْتَعِيْنُهُ ، وَنَسْتَغْفِرُهُ ، وَنَعُوْذُ بِاللهِ مِن شُرُوْرِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا ، مَنْ يَهْدِهِ اللهُ فَلا مُضِلَّ لَهُ ، وَمَنْ يُضْلِلْ فَلا هَادِيَ لَهُ ... وَأَشْهَدُ أَنْ لا إِلَهَ إِلاّ اللهُ وَحْدَهُ لا شَرِيْكَ لَهُ ... وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُوْلُهُ ... ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴾ (آل عمـران : ١٠٢) ... ﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا ﴾ (النساء : ١) ... ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴾ (الأحزاب : ٧٠ – ٧١) .

[أَمَّا بَعْدُ : فَإِنَّ أَصْدَقَ الحَدِيْثِ كِتَابُ اللهِ ، وَخَيْرَ الهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ ﷺ ، وَشَرَّ الأُمُوْرِ مُحْدَثَاتُهَا ، وَكُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ ، وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلالَةٌ ، وَكُلَّ ضَلالَةٍ فِي النَّارِ] .

صەڵات و سەلام لەسەر سەروەرمان مُحَمَّـد بێت بەندە و پێغەمبەری خوا ﷺ ، ئەوەی کە خوای پەروەردگاری ناردوویەتی بە هیدایەت ، و ئایینی ڕەوا ، بۆ ئەوەی بەرز ڕایبگرێت و سەریبخات بەسەر هەموو ئایینەکاندا ، با بێ باوەڕانیش پێیان خۆش نەبێت .

وە پاشان : گومان لەوەدا نیە کە چاکسازی موسڵمانان نابێت ، و نایەتە دی جگە بە گەڕانەوە نەبێت بۆ ئیسلامی ڕاستیان ، بە هەموو بەها ، و پەیڕەو ، و بیروباوەڕێکی دروستیەوە ، بۆ ئەوەی هەموو بوارەکانی ژیانیانی لە سەر بنیات بنەنەوە ، بەبێ جیاوازی لەوەی کە بوارەکە کۆمەڵایەتی بێت ، یان ڕامیاری ، و ئابووری بێت .

بنەواش لە بنیات نانی کۆمەڵگای موسڵماندا بریتیە لە خێزانی موسڵمان ، لانك و کۆشی خێزانیش بریتیە لە ماڵەوە ، و پەروەردە تیایدا ، کۆڵەکەی ئەم پەروەردەیەش بریتیە لە ئافرەتی موسڵمان ، هەر ئەمەشە هانی داوم کە ئەم توێژینەوەیە سەبارەت بەم بابەتە بنووسم ، کە داواکارم تیایدا ئەوەم پێشکەش کردبێت کە گرنگە بۆ تاکی موسڵمان بیزانێت سەبارەت بە پەروەردەی ماڵەوە ، وکاریگەری ئافرەتی موسڵمان تیایدا ... خوای پەروەردگاریش مەبەستە لە هەموو شتێکدا ، وشوکر وستایشیش هەر شایستەی ئەوە .

دەستپێك

خێزان هەڵدەسێت . ئـەوەش بـە هـاریکاری نێوان هـەموو تاکەکانی . بە ڕاپەڕاندنی لایەنێکی گـەورەی بانگەشـە بۆ لای خـوای پـەروەردگار ، جـا ئیـسلامیش بەرپرسـیاریەکی گـەورەی داوە بەسـەر خێزان بەرامبەر بە ئەندامەکانی ، هەموو باوك و دایکێك ، وە ئەوانەش کە جێگەی باوك ودایك دەگرنـەوە ، پێ هەڵدەسن بەپێی توانا و تواناییەکان ئەو بەرپرسیاریەش بەرپرسیاری پەروەردە و فێرکردن و بانگەشە کردنە بۆ ئاینی ئیسلام ، کە دەبێتە هۆی خۆ پارێزی و پاراستنی لە سزایی توند و تیژی خوای پەروەردگار .

وە ئەم بەرپرسیاریەش ڕوون دەبێتەوە لە فەرمان کردنی خوای پەروەدگار بە ئیمانداران لەو ئایەتەدا کە فەرموویەتی : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ﴾ (سورة التحريم : ٦) .

هـەروەك چـۆن ئـەم بەرپرسـیاریە ڕوون کراوەتـەوە لـە فـەرموودەی پێـشەوای پـەروەردەکاران و بانگەشەکاران پێغەمبەرمان (محمـد) ی کوڕی (عبـدالله) ﷺ ، کە تێیدا بەرپرسیاری کاربەدەستانی بەرامبەر بە ژێردەستەکانیان ڕوون کردۆتەوە ، ئەوەش لە فەرموودەی (عبدالله) ی کوڕی (عمر) ـ خوا لە خۆی و باوکی ڕازی بێت ـ ئەفەرمووێ پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی : " ألا كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ ، فالْإِمَامُ رَاعٍ وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ ، وَالرَّجُلُ رَاعٍ على أَهْلِ بَيتِهِ وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ ، وَالْمَرْأَةُ رَاعِيَةٌ على أَهْلِ بَيْتِ زَوْجِهَا وولده وَ هيَ مَسْئُولَةٌ عَنْ رَعِيَّتِهَا ، وَ عَبْدُ الرَّجُلِ رَاعٍ فِي مَالِ سَيِّدِهِ وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ ، ألا وَكُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ " [1] .

واتە : وریابن هەمووتان کاربەدەستن و هەمووشتان بەرپرسیارن لەوانەی کە لەژێر دەستاندایە ، وە پێشەوای گـەورە خـەڵکی کاربەدەسـتە و بـەر پرسـیارە لـەوەی کـە لـەژێر دەسـتیدایە ، وە پیـاوانیش کاربەدەستن لەسەر ماڵ و خێزان ومنداڵیان وە بەرپرسیارە لەوەی کە لەژێر دەستیدایە ، وە ئافرەتانیش کاربەدەستن لەسەر ماڵی مێردەکانیان و منداڵەکانیان وە بەرپرسیارن لەسەر یان ، وە کەسێك کە بەندەی پیاوێکـە کاربەدەسـتە لەسـەر مـاڵی گەورەکـەی وە بەرپرسیاریـشە لەسـەری ، هـەروەها هـەمووتان کاربەدەستن و هەمووشتان بەرپرسیارن لەوانەی کە لەژێر دەستاندایە .

[1] صحيح البخاري مع الفتح ، كتاب الأحكام ، باب قوله سبحانه ﴿ أَطِيعُواْ اللَّهَ وَأَطِيعُواْ الرَّسُولَ ﴾ (ج١٣ : ص١١١، رقم الحديث : ٧١٣٨) .

وە ئەم بەرپرسیاریەش کە باس کرا لەم فەرموودەیەدا بەرپرسیاریەکی گشتی یە و بۆ هەموانە ، بەرپرسیاری پیاوان تەنها ئەوە نیە کە بژێوی بۆ پەیدابکات ، هەروەها بەرپرسیاری ئافرەتانیش تەنها ئەوە نیە کە خەڵك پێ داهاتوون لە هەستانی بەخزمەت کردن و پاککردنەوە وخواردن ئامادەکردن ، بەڵکو هەریەك لە پیاوان و ئافرەتان لەگەڵ جیاوازی شوێن وپلەوپایەی کۆمەڵایەتیان بەرپرسن لەلایەنە پەروەردەییە باوەڕی وکۆمەڵایەتیەکان ، وە بەرپرسیاری بانگەشەکردنیش بۆ ئیسلام هەر بەشێکە لەو بەرپرسیاریە گشتیە .

هەردوو دەقی (ئایەت وفەرموودەکە) کە لە پێشدا باسکران ئەوە دەسەلمێنێ کە دایکان و باوکان (یان ئەوانەی کە جێگەی ئەوان دەگرنەوە) ڕۆڵی خۆیان دەبینن لە کارلێکردنی کۆمەڵایەتی وەکار لێکردن لەسەر منداڵان .

ئەمە سەرەڕای ئەوەی کە ئەم دوو دەقە بەرپرسیاریەکی بە تەنها و تایبەت دەدن بە سەر ئافرەتاندا ، جیا لە بەبەرپرسیاریان لەگەڵ پیاواندا ، ڕستەی ﴿ الَّذِينَ آمَنُوا ﴾ لە ئایەتە پیرۆزەکەدا گشتی یە پیاوان و ئافرەتان دەگرێتەوە ، هەروەکو چۆن فەرموودەکە بەرپرسیاریەکی تایبەت و گەورە بە ئافرەتانی موسڵمان دیاری دەکات ، و بەشێکی زۆر گەورە لە ئاکام ودەرئەنجامی لەسەر شانی داناوە ، ئەوەش ڕوون و ئاشکرایە لەم فەرموودەیەدا : " وَالْمَرْأَةُ رَاعِيَةٌ على أَهْلِ بَيْتِ زَوْجِهَا وولده وَ هيَ مَسْئُولَةٌ عَنْ رَعِيَّتِهَا " .

بەڵکو ئەم فەرموودەیە ئەوەندە بەرپرسیاری ئافرەتانی بەربڵاو و فراوان کردوەتەوە بەشێوەیەك منداڵی مێردەکەشی دەگرێتەوە کە لە ئافرەتێکی ترن جگە لە خۆی ، وە هەروەها ئەوەش دووپات دەکاتەوە کە بەرپرسیاریەکی زۆر گەورەی لەسەر شانە لەپاراستن و چاودێری کردنی منداڵەکانی بە تایبەت کچەکانی ، ئەوەش لە بەر زیاتر پێکەوە مانەوەیان لە گەڵ یەکدا لە ماڵدا و ئەو پەیوەندیە زیاترەی کە هەیانە بەیەکەوە ، وە لە چوارچێوەی ئەم بەرپرسیاریەشدا بەرپرسیاری بانگەشە کردن دێت بۆ لای خوای گەورە .

جا ئەگەر هەستین بە بەراورد کردنێك لەنێوان بەرپرسیاری پیاوان و بەرپرسیاری ئافرەتان . بەتایبەت . لەخێزاندا ، ئەبینین ئافرەتان نارەحەتی و قورسیەکی گەورەتریان هەڵگرتووە ، ئەوەش لەبەر ئەوەیە کە ئەو سك پڕ دەبێت وشیر دەدات و منداڵەکانی بەخێو دەکات ، و بەردەوامیش لە گەڵ منداڵەکەدا دەبێت و لێی جیانابێتەوە تاکو تەمەنی جیاکاری ، بگرە پێوە پەیوەستە تاکو پاش تەمەنی جیاکاری و پێش تەمەنی بالغ بوونیشی ، ئیتر ئەگەر لەماڵەوە بێت یان لەدەرەوە ، وە ئەگەر باوکی ئامادەبێت یان نادیار ، و موسافر بێت یان لەماڵ بێت ، هەروەك چۆن پاراستن وپەیوەست بوونی لەگەڵ منداڵەکانی داواکاری لەسەریان درێژە دەکێشێ تاکو پاش مردنی باوکیشیان ، و ئەمەش هەندێك لە مەبەستەکانی ئاینی

ئیسلاممان بۆ ڕوون و ئاشكرا دەكاتەوە لەوەی كە فەرمانی كردووە بەمانەوەی ئافرەتان لە ماڵەكانیاندا ، هەروەك چۆن لەم ئایەتە پیرۆزەدا فەرموویەتی : ﴿ وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ ﴾ (سورة الأحزاب : ٣٣) .

واتە : لە ماڵەكانیاندا بمێننەوە و خۆتان مەڕازێنەوە و خۆتان بۆن خۆش مەكەن وەكو سەردەمی نەفامی و نوێژ بكەن و زەكات بدەن وگوێ ڕایەڵی پێغەمبەری خوا بكەن ﷺ .

جا ئەگەر ئافرەتانی موسڵمان پابەند بن بەفەرمانی پەروەردگاریان بە مانەوەیان لەماڵدا و نەفسی خۆی لە سەر ئەوە ، و لەگەڵ پاراستنی خۆی وكەس وكار و منداڵەكانی لە ئاگری دۆزەخ ، و بە جوانی شوێن كەوتن ، و چاودێری و بە ئاراستەكردنیان ، و ئامادەباش كرد و بانگەشە كردن بۆ لای خوای گەورە ، و فەرمان كردن بەچاكە و یاساغی كردن لە خراپە ، لە گەڵ پەروەردەی نمونەیی بۆ ئەوانەی كە لەژێر دەستیدان ، یان ئەوانەی كە لە سنوری ژینگەی خێزان و ئافرەتاندایە ، ئەمەشی بەسە بۆ ئەوەی پلە و پایەی بەرز بكاتەوە و ڕێزداری پێ ببەخشێت .

پەیڕەوی بانگەشەیی لە ماڵەوە

ژینگەی ماڵەوە تایبەت مەندیەكی جیاوازی هەیە لەپەیڕەو و ناوەندەكانی تری پەروەردە ، بە شێوەیەكی دیاری كراو ، هەر ئەویشە پەیامێكی تایبەتە و پەیڕەوێكی كەم وێنەیە ، بەشێوەیەك جیاوازە لە پەیڕەوی مزگەوت وقوتابخانە و جگە لەوانیش ، لە ڕێگەی بەڕووخستنی زانیاریەكان و چۆنیەتی و پیادەكردنی ئەو زانیاریانە لەزەمینەی واقیعدا ، گرنگی ڕۆڵی ماڵەوە و بەتایبەت بەشداری بوونی ئافرەت تیایدا زیاتر دەبێت ، لە ناو گەلانی موسڵماندا ، یان لەناو كەمایەتیە موسڵمانانەی كە پیلانی پەروەردە و فێركردن تیایدا پەیڕەوە ئیسلامەیەكان ناگرێتە خۆ .

وەناشبێت ئەوە بووترێت دەتوانرێت ئافرەت لە بەرپرسیاری بانگەشەی لە بواری ماڵدا عەفو بكرێت ئەو ئەركەی بەسەردا نەدرێت ، تەنها لەبەر ئەوەی حكومەتەكان وازیان هێناوە لەم بەرپرسیاریە ، یان پێی هەڵ ناستن .

لەگەڵ ئەوەشدا ناتوانرێت ئەوە بوترێت كە بەرپرسیاریەكان وەكو یەكن لەهەموو ژینگەیەكدا ، چونكە هەموو ژینگە و هەموو خێزانێك بارودۆخی تایبەتی خۆی هەیە ، و تواناكانیشیان جیاوازە لە

یەکتر ، و بەرپرسیاریەکانیشیان ، گەورەتر بوونی بەرپرسیاریەکانیش زیاد دەکەن و گەورە دەبن بە زیاد بوون و گەورەبوونی بەخشراوەکانی خێزانەکان .

بۆیە ئەگەر بمانەوێت ئافرەتی موسڵمان ئامادەباش بکەین بۆ هەستان بەکاری بانگەشە ، ئەوە پێویستە ئەو مەرجانەی تێدا هەبێت کە وای لێ دەکات کەسێکی شیاو و گونجاو بێت بۆ ئەوەی هەستێ بەو کارە . وەك : زانیاری شەرعی ، کردار کردن بەو زانیارییە ، و بانگەشە کردن بۆ ئەو زانیارییە ، و ئارام گرتن لەسەر ئەو ئازار و ناڕەحەتیانەی کە بە هۆیەوە توشی دەبێت [٢] ، و بانگەشەشی لەسەر بینایی و چاوڕۆشنی بێت نەك کوێرانە ، ئەم پەیڕەو و بەرنامەیەش خوای بڵند و بالا دەست بۆ پێغەمبەرەکەی ﷺ ڕوون کردووەتەوە ، ئەوەش لەو ئایەتەی کە تێیدا فەرموویەتی : ﴿ قُلْ هَٰذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴾ (سورة يوسف : ١٠٨) ، **واتە : ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ پێیان بڵێ ئەمە ڕێگاکەی منە بانگەشە دەکەم بۆ لای خوای پەروەردگار لەسەر چاوڕۆشنی و زانیاریەوە من و ئەوانەش کە شوێنم کەوتوون ، وە پاکی و بێگەردی بۆ خوا ، و منیش لە هاوەڵبڕیار دەران نیم .**

وە لەم ئایەتەوە گرنگی خۆ ئامادە کردنی زانیاریمان بۆ ڕوون دەبێتەوە ، کە بە بنەمای ئامادە کردنی بانگەشیی و بنەوای دەژمێردرێت .

۞ ۞ ۞

(٢) پێشەوا (محمد) ی کوڕی (عبدالوهاب) ئاماژەی بەم چوار بنەوایە داوە ، بڕوانە : (الأصول الثلاثة وأدلتها) .

ڕەگەز و بنەواکانی پەروەردەی بانگەشەیی ماڵەوە

لە کاتێکدا کە ناتوانرێت بەرپرسیاری بانگەشەیی لە ماڵدا بە وردی کۆبکرێتەوە ، لەوانەیە بتوانین تیشك بخەینە سەر گرنگترین بەشەکانی ئەم بەرپرسیارییە ، ئەوەش بەم پێیەی خوارەوە .

یەکەم : **پەروەردەی ئیمانی** (**باوەڕی**) **و زانستی** .

دووەم : **پەروەردەی ئاکارو ڕەوشتی** (**خوو ڕەوشتی**) .

سێ یەم : **پەروەردەی دەروونی** .

چوارەم : **پەروەردەی کۆمەڵایەتی** .

پێنجەم : **پەروەردەی جەستەیی** .

شەشەم : **پەروەردەی ئارەزویی** (**جنسی**) .

حەوتەم : **پەروەردەی بانگەشەیی** .

[redacted]

١ . ئەم بەرپرسیارییە دەست پێ دەکات لەسەرەتای ئاراستە کردنی ئیسلامەوە لە دامەزراندنی ژیانی ژن ومێردایەتی ، ئەوەش بە هەڵبژاردنی هەر یەکێك لەژن و مێرد بۆ هاوسەر و هاودەمی ژیانی خۆی ، بە پێی ویستی خوای پەروەردگار .

سەبارەت بەو بەڵگانەی کە هاتوون و تایبەتن بە هەڵبژاردنی مێرد بۆ خێزانەکەی ، لەوانە : ئەو فەرموودەیەیە کە (أبو هريرة) بۆمان دەگێڕێتەوە و دەفەرمووێت : پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی : " تُنْكَحُ الْمَرْأَةُ لأَرْبَعٍ لِمَالِهَا وَلِحَسَبِهَا وَجَمَالِهَا وَلِدِينِهَا فَاظْفَرْ بِذَاتِ الدِّينِ تَرِبَتْ يَدَاكَ " [٣] .

واتە : ئافرەتان خوازبێنی دەکرێن لەسەر ئەم چوار شت : لەبەر پارەو پول و بنەماڵە و پلەوپایە و جوانی و پابەند بوونی بە ئایینەوە ، با تۆ خوازبێنی کردنەکەت لەبەر پابەند بوونی بێت بە ئایینەوە دەستت دەچێ بەخۆڵا ، واتە : بەرەکەتت بە سەردا دەڕژێت .

[٣] (رواه البخاري في صحيحه ، برقم : ٥٠٩٠) .

وە ئەوەش كە تایبەت بە هەڵبژاردنی ئافرەتان بۆ مێردەكانیان هاتوون ، لەوانە : ئەو فەرموودەیەیە كە (أبو حاتم المزني) بۆمان دەگێڕێتەوە ودەفەرمووێت : پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی : " إِذَا جَاءَكُمْ مَنْ تَرْضَوْنَ دِينَهُ وَخُلُقَهُ فَأَنْكِحُوهُ إِلَّا تَفْعَلُوا تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الْآرْضِ وَفَسَادٌ " [٤] .

واتە : ئەگەر كەسێك هاتە خوازبێنی كچەكانتان ، ئەوا بڕوانن ئەگەر ڕازیبوون لە ئاین دارێتی و ڕەوشتیان ، ئەوا ژنیان بدەنی ، چونكە ئەگەر وانەكەن ئەوا فیتنە و خراپەكاری دەكەوێتەوە لە سەر زەوی .

جا ئەگەر تۆ ژیانت دامەزراند لەسەر بنچینەیەكی ڕاست ودروست ، لە هەڵبژاردندا یارمەتی دەرت دەبێت بۆ دۆزینەوە و بەدیهێنانی ژیانێكی سەلامەت و ئاسوودە . بەویستی خوای گەورە . .

٢ . یاد كردنی خوای پەروەردگار لەهەموو بارودۆخ و كاتێكدا .

٣ . داواكردن لەخوای گەورە بۆ صاڵحانێتی منداڵ پێش هاتنی واتە : پێش بوونی منداڵەكە .

٤ . پاشان قۆناغی منداڵ خستنەوە دێت ، كە كاریگەری كۆمەڵایەتی دەست پێ دەكات لەنێوان دایك و منداڵەكەی هەر لە یەكەم ساتەكانی لەدایك بوونی ، بە كردنەوەی گوێی لە لایەن دایكیەوە بە ووتنی ووشەی یەكتاپەرستی كە (لا إله إلا الله) یە ، ئەوەش بە بانگ دان بە گوێی منداڵەكەیدا ، كە شوێن كەوتنی سوننەتی پێغەمبەری خوایە ﷺ ، كاتێك كە بانگی دا بەگوێی (حسين) ی كوڕی (علي) دا لە كاتێك كە (فاطمة) (حسين) ی بوو ، هەروەكو چۆن بۆ نوێژ بانگ دەدرێ [۞] ، ((وە نهێنی بانگەكەش . والله أعلم . ئەوەیە بۆ ئەوەی یەكەم شتێك كە بەگوێی مرۆڤدا دەدرێت ووشەیەلێك بێت كە گەورەی و كبریائی خوای پەروەردگار بگرێتە خۆی)) [۞۞] .

٥ . پاشان قۆناغی كاریگەری كۆمەڵایەتی دەست پێ دەكات ، بە تێڕوانین وچاودێری كردن لە لای منداڵەكەوە ، دەبینین هەموو ووشەیەكی دایكەكەی دەبیستێت ، و هەموو جموجوڵێكی دەبینێت ، و لاسایی دایكی دەكاتەوە لە هەموو ووتە و جوڵەیەكیدا ، بەبێ ئەوەی دایكی فەرمانی پێ بكات یان نەهی لێ بكات . ئەم كردارەش لە منداڵەوە بۆ دایكی پێی دەووترێت لاسای (المحاكاة) ـ ئەبینن منداڵ هەندێك ووشە دووبارە دەكاتەوە كە لەدەورو وبەر و ئەندامانی كۆمەڵگاكەی یستوویەتی ، هەروەك ئەبینین

---

[٤] (رواه الترمذي في سننه ، وصححه العلامة الألباني في صحيح سنن الترمذي ، برقم : ١٠٩٧) .

[۞] نووسەر لێرەدا ئاماژە بە فەرموودەی (أبو رافع) دەكات ﷺ كە فەرموویەتی : " رأيت رسول الله ﷺ أذن في أذن الحسن بن علي حين ولدته فاطمة رضي الله عنها بالـصلاة " كە پێشتر شێخی ئەلبانی لە : (الكلم الطيب (٢١٠) ط : ٣ ، و الإرواء (١١٧٣) ، و أبو داود (٥١٠٥) ، و الترمذي (١٥١٤) دا بە (حـسن) ی دانابوو ، پاشان بۆ ئاشكرا بوو كە فەرموودەكە (ضعيف) ە ، و لە (صحيح الكلم : ص ١٦٢، طبعة المعـارف ، والـضعيفة) دا و بەژمارەی : (٦١٢١) ئاماژەی پێداوە . بۆ زانینی ئەوەش بڕوانە : (تراجعات العلامة الألباني في التصحيح والتضعيف : ج ١ / ص ٢٢ ، ژمارە : ٢٢) ، بۆیە دەبینین دواتر شێخ ئەلبانی . بە ڕەحمەت بێت . دەیفەرموو : بانگ دان بە گوێ منداڵی ساوا سوننەت نیە ، بەڵكو بیدعەیە . (مامۆستا : عدنان بارام) .

[۞۞] بڕوانە : (تحفة المودود في أحكام المولود) ی (ابن القيم) : لاپەڕە : ٢٥ .

منداڵان لاسایی باوکیان دەکەنەوە لەجموجۆڵی نوێژەکانیان لە کڕنووش بردن وسوژدە بردن و هەستان و دانیشتنیان ، و هێشتا نەگەیشتوتە تەمەنی سێ ساڵی ، وەك چۆن ئەبینن کە منداڵ دەتوانێت قسە و باس بکات داوا لەدایکی دەکات کەجل و بەرگێکی بۆ بدروێت وەکو جل و بەرگەکەی دایکی بێت ، کە بۆ نوێژەکانی لەبەری دەکات .

٦ . وە لەبەر ئەوەی کە یەکتاپەرستی بنەمایە لە پەرستشی خوای پاك و بێگەرد ، وە پێویستیشە منداڵ خوای پەروەردگار بەتاك و تەنهایی بناسێ لە پەروەردگارییەتیدا و لە یەکتاپەرستیدا و لە ناو و سیفەتەکانیدا ، تاوەکو خوای گەورە بپەرستیت لەسەر ئەو شێوەیەی کەخوای گەورە و پێغەمبەرەکەی ﷺ داوامان لێ دەکات ، و خوای گەورە ئەیەوێ .

ئەوەش کە پێویستە لێرەدا ئاماژەی پێبکرێت ئاسانکاری کردنە لە ڕێگەکانی خستنە ڕووی زانیاریەکانە لەبارەی (یەکتا پەرستی) بیروباوەڕەوە بە شێوەیەك کە گونجاو و شیاو بێت بۆ مێشکی منداڵەکە ، بەوەی کە توانای لەسەری هەبێت ، وەری دەگرێ ، وەك ئەوەی بابەتەکانی یەکتا پەرستی بۆ باس بکرێت بەشێوەی چیرۆك ، یان وەکو نموونە هێنانەوە ، لەگەڵ پەرەپێدانی توانای تێفکران و بیرکردنەوە لە دروست کراوەکانی خوای پەروەردگار کە بەڵگەن لەسەر یەکدانەری و تاکانەیی خوای پەروەردگار ، بە شێوەك پلە پلە بگوێزرێتەوە لە حەقیقەتی بینراوەکان بۆ شتە نادیارەکان کە بە هۆی عەقڵەوە دەزانرێن ، وە لە بەشیەکانەوە بۆ گشتیەکان ، بۆ ئەوەی باوەڕ بوونەکەی بە خوای پاك و بێگەرد بەبەڵگەوە بێت ، وە ئەم بەرنامەیەش لەئایەتە پیرۆزەکانی قورئان خراونەتە ڕوو .

٧ . وە ئەگەر منداڵ گەشتە تەمەنی حەوت ساڵی ئەوا پێویستە لەسەر دایك پلە و پایەکانی ئاینی فێر بکات ، کە ئەمانەن : باوەڕ (الإيمان) ، و ئیسلام (الإسلام) ، و ئیحسان و چاکەکاری (الإحسان) ، پاشان فەرمان بکات بە منداڵەکانی بە نوێژکردن (بە کوڕ و کچیانەوە) ، و ڕایان بهێنێ لەسەر کردنی ، و فێری هەموو ئەو ئەحکامانەیان بکات کە پەیوەستە بەدەست نوێژ و نوێژەوە ، و هەموو بنەواکان و پێویستی و سونەتەکانیان ، و ئەوەش کە دەست نوێژ و نوێژیش بەتاڵ دەکاتەوە ، لەگەڵ لەبەرکردنی هەندێك دەقی فەرمووده کە پەیوەستن بەو ئەحکامانەوە ، ئەمانەش لەماوەی سێ ساڵی یەك لەدوای یەك ، بەبێ سست بوون وبێتاقەت بوونێك لە گەڵیاندا ، جارێك بە شێوازی نەرمی بەخشش پێدان ، و جارێکیش بە شێوازی توندی و تووڕە بوون هەرکاتێك پێویستی کرد ، بەبێ ئەوەی لێدان لەگەڵیاندا بەکاربهێنرێت ، ئەگەر منداڵ لەم تەمەنەدا نوێژی ئەنجامدا ئەوا زۆرباشە .

وە ئەگەر منداڵەکە گەشتە تەمەنی دە ساڵی و کەم وکورتی هەبوو لەنوێژدا و ئەنجامی نەدەدا ، ئەوا ئەبێ دایك ئەمجارەیان لێدان بەکار بهێنێ ، بەبێ ئەوەی هیچ شوێنێکی زامدار بکات یان بشکێنێ کە

ئەوەش جێ بەجێ كردنی فەرمانی پێغەمبەری خوایە ﷺ ، كە (عمرو) ی كوڕی (عـــاص) رضي الله عنه لـە پێغەمبەری خواوە ﷺ دەگێڕێتەوە كە فەرموویەتی : " مروا أولادكم بالصلاة و هـم أبنـاء سـبع سـنين و اضربوهم عليها و هم أبناء عشر سنين و فرقوا بينهم في المضاجع " [٥] .

واتە : فەرمان بكەن بە منداڵەكانتان بە ئەنجامدانی نوێژ لەتەمەنی حەوت ساڵی ، و لێشیان بدەن لەسەر ئەنجام نەدانی نوێژ لەتەمەنی دە ساڵی ، هەر لەو تەمەنەشدا جێگەی خەوتنیان لەیەك جیا بكەنەوە .

وە ئەبێ كوڕ ڕابهێنرێت لەسەر ئەنجامدانی نوێژ لەگەڵ جەماعەتی موسڵمانان لەمزگەوتدا ، چونكە ئەم كارە تایبەتە بەنێرینەكانەوە ، چونكە نوێژی جەماعەت پێویست و واجبە لەسەر پیاوان نەك لەسەر ئافرەتان .

٨ . وە ئەبێ دایك هاوبەشی بكات لەفێركردنی منداڵەكەی بۆ هەندێك لە سورەتەكانی قورئانی پیرۆز ، و پێی لەبەر بكات ، بە تایبەت ئەو سورەتانەی كە ئەبێ لەبەری بكات بۆ جێ بەجێ كردنی نوێژەكەی ، وەكو سورەتی فاتیحە و سورەتە كورتەكان ، و ئەوانەی دوای ئەوان بە وردە وردە و بەگوێرەی توانایان .

٩ . ژیانی پێغەمبەری خوا ﷺ ژیاننامەیەكی زۆرباش وگوڵاویە ، هەموو ئەو شتانە دەخاتە ڕوو كە پێغەمبەری خوای لەسەر بووە ﷺ ، لەهەموو بارودۆخەكانیدا ، هەر ئەویشە پێشەنگ و پێشەوا ، و شارەزابوون و فێربوونی پلەپلە لەژیانی لەو شتانەیە كە زۆر گرنگن بۆ ژیانی موسڵمانان ، بۆیە پێویستە زیاتر بایەخی پێ بدەین ، و لەگەڵ ژیانی هاوەڵەكانی و شوێن كەوتووانیان ، پیاو بن یان ئافرەت . خوای گەورە لە هەموویان ڕازی بێت . .

١٠ . لە كاتێكدا كە زمانی عەرەبی زمانی قورئانی پیرۆزە ، بۆیە پێویستە لەسەرمان منداڵەكانمان وا ڕابێنین كە لەسەر قسەكردن بە پاراوییەكی تەواو ، لە گەڵ ڕێگرتن لە هەموو ئەو وشە گشتیانەی كە لەكاتی قسەكردن لەماڵەوە بەكار دەهێنرێن ، ئەوەش بەگوێرەی توانا ، تاوەكو زمانی عەرەبی تێكەڵ بەخوێن و دەماریان دەبێت ، و زمانیشیانی پێ ڕاست بكەنەوە .

١١ . بەدەست خستنی كتێبی گونجاو و بەسوود بۆ هەموو تاكێكی خێزان ، بەكوڕ و بەكچیانەوە ، بە پیاو و ئافرەتیشەوە ، لە گەڵ دوور كردنەوەی ئەو كتێبانەی كە زیان بەخشن بە بیروباوەڕ و ڕەوشت و هەڵسوكەوتدا .

---

[٥] (مسند الإمام أحمد : ٢/ ١٧٨، وقال عنه الألباني: حسن ، انظر : صحيح الجامع الصغير وزيادته : برقم : **٥٧٤٤**) .

١٢ . بەدەست خستنی کاسێت و شریتی قورئان و ووتار کۆڕ و سروود ، ئەوانەی کە بیروباوەڕ پتەو دەکەنەوە ، و هاندەرن بۆ پابەندبوون بە ئاینی ئیسلامی پیرۆزەوە بەگوفتار و کردارەوە .

دووەم : پەروەردەی ئاکارو ڕەوشت

بەرپرسیاری پەروەردەی ئاکار و ڕەوشت بەپلەی دووم دێت لەبەرپرسیاریە پەروەردەییەکانی ماڵدا ، ئافرەتی موسڵمانی بانگەشەکاریش بەشی گەورەی ئەم بەرپرسیاریە هەڵدەگرێت .

ڕەگەز و بەشەکانی پەروەردەی ئاکار و ڕەوشت زۆر زۆرن و ناتوانرێت سنوریان بۆ دیای بکرێت سەرەڕای ئەوەی کە بتوانرێت بەتێر و تەسەلی لەسەری بدوێین . بەڵام ئەوەمان بەسە کە گرنگترین ڕەگەز و بەشەکانی ئەم پەروەردەیە باس بکەین کە هەموو ئەو ئاکارانە دەنوێنن کە دەبێت هەموو مرۆڤێك لە ڕەوشتی دا ڕەنگ بداتەوە لە ژیانی تایبەت و گشتی دا . وە ئەمانەی خوارەوە گرنگترین ئەو ئاکار و سیفەتانەش :

١ ـ ڕاستگۆیی .

٢ ـ (الأمانة) **واتە** : **ئەمانەت دارێتی** .

٣ ـ پەروەردە و ڕاهێنانی زمان لەسەر ووتەی چاك و جوان .

١ . وە سەبارەت بەوەی کە پێویستە بەڕاستگویی ، ئەوەیە کە یەکێکە لە گرنگترین و بایەخ دارترین بەها ڕەوشتیەکان ، و بەڵگەشە لەسەر باوەڕی خاوەنەکەی ، درۆش پێچەوانەکەیەتی ، کە بە بەشێك و دروشمێك لە دروشمەکانی دوو ڕووی دەژمێردرێ . پەنابەخوا لەو کارە . ئەوەتا ئاینی ئیسلامیش هانمان دەدات لەسەر ڕاستگۆیی و وریاشمان دەکاتەوە لەدرۆ کردن ، هەر بۆئەمەشە خێزانی موسڵمان بەرپرسیارە بەرامبەر بە خوای باڵا دەست لە کارکردن بۆ چەسپاندنی چۆنێتی ڕاستگۆیی ، و هەموو ئەو ئاکارێکی باش لە هەڵسوکەوتی هەموو تاکی خێزاندا بە گەورە و بچوکەوە ، چونکە ئەم سیفەتە هۆکارە بۆ جێگیربوونی ژیان و بەردەوامی لەسەر هەڵسوکەوت وڕەوشتە جوانەکان وجێگیربوون وبەردەوام بوونی ڕەوشت وئاکارەکانی تر .

وە پێگەیاندنی کۆمەڵایەتی لە ناو خێزاندا و داوامان لێ دەکات تاك تاکی خێزانەکە ڕابهێنرێ لەسەر ڕاستگۆیی لە هەموو گۆفتار وکردارێکدا ، بچوك بێت یان گەورە ، وە بەرپرسیاری لەو کارەدا پێویستە و دەکەوێتە سەر پێگەیشتوان پیاو بن یان ئافرەت ئەوەش بەوەی کە خۆیان لە ئاستی پێشەنگی و پێشەوای دابنەن لەو کارەدا .

چونكە ئەوانە یەكەمین كەسانێكن كە چاویان لێ بكرێت ، هەر بۆ ئەمەشە ئاینی ئیسلامی پیرۆز وەسێت دەكات بەڕاستگۆیی و وریاشمان دەكاتەوە لە دژەكەی . واتە : درۆكردن . بەتایبەت لە گەڵ منداڵاندا بۆ ئەوەی پێگەیشتنێكی چاك پێبگەن ، بەڵام بەداخەوە ئەگەر سەیرێكی حاڵی خۆمان بكەین لەگەڵ منداڵانماندا ئەبینین كەمتەرخەمیەكی زۆرمان كردووە لە گەڵیاندا ، ئەوەش بە زۆری پێچەوانەبوونەوەی كردەوەكانمان لەگەڵ ووتەكانماندا !! وە نەبوونی ڕاستگۆیی لە پەیمانەكانمان لەگەڵیاندا ، وە ئەمەش نەخۆشیەكی خراپە و كەم و كورتیەكی گەورەیە لە پێگەیاندنی كۆمەڵایەتی تاكەكانی كۆمەڵگا .

لەم لایەنەشەوە پێغەمبەری خوا ﷺ نزمترین پلەی درۆكردنمان بۆ ڕوون دەكاتەوە لە گەڵ منداڵاندا و ئەفەرمێ : " من قال لصبي تعال هاك ثم لم يعطه شيئا فهي كذبة " (٦) .

واتە : لەو فەرموودەیەی أبوهریرە ڕیوایەتی كردووە: هەركەسێك بڵێت بەمنداڵێك وەرە ئەمەت بدەمێ وپاشان هیچ شتێكی نەداتێ ئەوە بەدرۆ بۆی دەنوسرێت .

وە ئەم فەرموودەیە (شاهد) ێكی هەیە لە فەرموودەی (عبدالله) كوڕی (عامر) كە ئەفەرمێ : " أتى رسول الله ﷺ في بيتنا وأنا صبي ، قال : فذهبت أخرج لألعب ، فقالت أمي : يا عبدالله ! تعال أعطيك . فقال رسول الله : وما أردت أن تعطيه ؟ قالت : أعطيه تمرا . قال : فقال رسول الله ﷺ : أما إنك لو لم تعطه شيئا كتبت عليك كذبة " (٧) .

واتە : پێغەمبەری خوا ﷺ هات بۆ ماڵمان ، لە كاتێكدا من منداڵ بووم ، دەڵێ : ویستم دەرچم لە ماڵ بۆ ئەوەی یاری بكەم ، دایكم ووتی : ئەی (عبدالله) وەرە تاشتێكت بدەمێ : پێغەمبەری خواش ﷺ فەرمووی : ئەتەوێ چی بدەیتێ ؟ وتی : خورمای پێ دەدەم ، دەڵێ : پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی : جا ئەگەر تۆ شتێكی پێ نەدەیت ئەوە بەدرۆ لەسەرت دەنوسرێ .

٢ . وە سەبارەت بە ئەمانەتدارێتی ئەویش پلە و پایەی زۆر گەورەیە ، هەروەك دەبینین لە قورئاندا هاتووە بەشێوەیەك ئەوەی لەئایندا هەبێت دەیگرێتەوە ، فەرمان پێكراوەكان بێت یان نەهی لێكراوەكان (۞) ، وە ئەوەتا ڕاستگۆی لەگەڵ ئەمانەت ، و لەگەڵ درۆدا هاتووە لە فەرموودەكانی پێغەمبەری خوادا ﷺ ، كە دەبینین بە نیشانەی باوەڕی خاوەنەكەی دانراوە لەهەر كەسێكدا بێت ، وە بەڵگەشە لەسەر دووڕووی ئەگەر خاوەنەكەی وازی لێ بێنێ (واتە : وازبێنێ لە ئەمانەت) .

---

(٦) (رواه أحمد في المسند : ج ٢ / ص ٤٥٢ ، وصححه العلامة الألباني في السلسلة الصحيحة ، برقم : ٧٤٨) .

(٧) (رواه أحمد في المسند : ج ٣ / ص ٤٤٧ ، وصححه العلامة الألباني في السلسلة الصحيحة ، برقم : ٧٤٨) . .

(۞) **بڕوانە** : (تفسير ابن كثير : ج ٦ : ص ٤٧٧) .

لە (أبو هريرة) وە ﷺ دەگێڕنەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ ئەفەرموێ : " آية المنافق ثلاث : إذا حدث كذب ، وإذا وعد أخلف ، وإذا أؤتمن خان " (٨) .

واتە : نیشانەی دووڕووی سیانە : کاتێك قسەدەکات درۆ دەکات ، وە کاتێك کە پەیمانێك دەدات نایباتە سەر ، وە کاتێکیش کە ئەمانەتێکی لادادەنێیت خیانەتی لێ دەکات .

وە لە (عبدالله) ی کوڕی (عمرو) ەوە دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی : " أربع من كن فيه كان منافقا خالصا ، ومن كانت فيه خصلة منهن ، كانت فيه خصلة من النفاق ، حتى يدعها : إذا اؤتمن خان ، وإذا حدث كذب ، وإذا عاهد غدر ، وإذا خاصم فجر " (٩) .

واتە : چوار شت هەن هەر کەسێك تیادا بن ئەوە دووڕویەکی یەکلا و تەواوە ، وە هەر کەسێکش بەشێکی تیدا بێت ئەوە بەشێکی لە دووڕویی تیایە ، هەتاکو وازی لێ ئەهێنێ ، کاتێك کە ئەمانەتێکی لەلا دادەنرێت خیانەتی (ناپاکی) لێ دەکات ، وە کاتێك کە قسە دەکات درۆ دەکات ، وە کاتێکیش کە پەیمانێك دەدات غەدری لێ دەکات .

لە بەر ئەوەیە پێویستە لەسەر خۆمان و منداڵەکانمان لەسەر ئەمانەت ڕابێنین و پەروەردە بکەین ، وە وریاشیان بکەینەوە لەخیانەت عاقیبەتی خراپی ئەو کارە ، تا ئەوەی دەگاتە پاراستنی مافی خەڵکی و داراییان و پارێزگاری لێکردنی ئەو شتانەی کە لە سەرە ڕێگە و گوێ ڕێکاندا دەیدۆزنەوە ، با لەدید و بۆچوونی ئێمەشدا کەم نرخیش بێت ، چونکە ئەو شتە وون بووانەی کە لەخاوەنەکانیان کەوتوون ئەچنە حوکمی شتە گومبووەکانەوە (اللقطة) ، بەوەش ئێمە منداڵەکانمان پەروەردە دەکەین کە دڵ پەیوەست نەکەن بەو شتانەوە ، و حەزی موڵکداریێتی ئەو شتانەیان نەبێت ، و وایان لێبکەین و هانیان بدەین لە سەر ئەوەی کە ئەو شتانە بگەڕێننەوە بۆ خاوەنەکانیان بە گوێرەی توانا .

٣ . پەروەردەکردنی زمان لەسەر گوفتاری چاك و جوان ، و دوورکەوتنەوە لە قسەی خراپ و ناشرین یەکێکە لەڕەوشتە بەرزەکان کە ئاینی ئیسلام هانمان دەدات لەسەری لە هەردوو سەرچاوەیدا : قورئانی پیرۆز و فەرموودەکانی پێغەمبەردا ﷺ ، ئەوەتا خوای گەورە دوو فریشتەی ڕاسپاردووە و کردوونی بە بەرپرسیار یەکێکیان چاکەکانی بەندەکانی خوای پەروەردگار دەنوسێت ئەوەکەشیان خراپەکان دەنوسێ ، خوای گەورە بەبەندەکەشی ڕاگەیاندووە و زانیاریشی لەو بارەیەوە پێ داوە ، بۆ ئەوەی هەر لەخودی نەفسی خۆیدا چاودێرێك دانا لەسەر خۆی ، خوای گەورە ئەفەرموێ : ﴿ مَا يَلْفِظُ مِن قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ

---

(٨) (رواه البخاري ، برقم : ٣٢) .

(٩) (رواه البخاري ، برقم : ٣٣) .

رَقِيبٌ عَتِيدٌ ﴾ (ســـورة ق : ١٨) ، **هیچ ووتـە و گوفتارێك لـە چاك و لـە خـراپ لـە زار و زمـانی مرۆڤـەوە دەرناچێ ئیلا چاودێرێك بەسەریەوەیە و ئامادەیە لەسەری ، و تۆماری دەكات .**

پێغەمبـەری خـوا ﷺ بـاوەڕ بـوون بـەخوا و ووتنـی ووشـەی چاكی پـەیوەست كـردووە بـە یەكـەوە كـە ئەفـەرموێ : " مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْــرًا أَوْ لِيَــصْمُتْ ... " [١٠] ، **واتـە : هەركەسێك بڕوای بەخوای پەروەردگار و ڕۆژی دوایی هەیە ، با قسە و گوفتاری چاك و باش بكات یان بێ دەنگ بێت .**

فەرموودەكەش (أبو هريرة) رضي الله عنه **ڕیوایەتی كردووە .**

جا ئەگەر باوك ودایك ویستیان منداڵەكانیان ڕابێنن و پـەروەردە بكـەن لەسـەر پاراستنی زمانیـان لـە جوێن دان وقسە و گوفتاری خراپ ، ئەوا ئەم چوار شتەیان لەسەر پێویستە :

یەكەم : منداڵان فێری دەقەكانی قورئان و فەرموودە بكەن و بیریان بخەنەوە ، ئەو دەقانەی كە هانیـان دەدات لەسەر پاراستنی زمان ، هەركاتێك كە پێویستیان بەوە كرد .

هـەروەك چـۆن (أبو هريرة) رضي الله عنه **ئەیگێڕێتـەوە لـە پێغەمبـەری خـواوە ﷺ كـە ئەفـەرموێ :** " إِنَّ الْعَبْــدَ لَيَتَكَلَّمُ بِالْكَلِمَةِ مِــنْ رِضْوَانِ اللَّهِ لاَ يُلْقِي لَهَا بَالاً ، يَرْفَعُ اللَّهُ بِهَا دَرَجَاتٍ ، وَإِنَّ الْعَبْدَ لَيَتَكَلَّمُ بِالْكَلِمَةِ مِنْ سَخَطِ اللَّهِ لاَ يُلْقِي لَهَا بَالاً يَهْوِي بِهَا فِي جَهَنَّمَ " [١١] .

واتە : جاری واهەیە بەندە وشەیەكی لەڕەزامەندی خوا دێتە سەر زار بەبێ ئەوەی هیچ بایەخێكی پێ بـدات ، خـوای گـەورە بـەو وشـەیە چـەندەها پلـە بـەرزی دەكاتـەوە ، هـەروەها جاری واش هـەیـە بەنـدە وشەیەكی لەتوڕەبوونی خوا دێتە سەر زار ، بەبێ ئەوەی هیچ بایەخی پێ بدات ، خوای گەورە بەهۆیـەوە توڕی (فڕێی) دەداتە ناو ئاگری دۆزەخەوە .

دووەم : ئینكـاركردنی زۆر بەتـونـد و تیـژی لـــەو كـــاتەی كـــە ووتـــە و قسەی خـراپ ونـــاشرین دەكـــات .

ســێیەم : هاوڕیـــەكی چـــاكی بـــۆ هەڵبـــژێریت و دووری خەیتـــەوە لـــەهاوڕێی خـــراپ ، بـــۆ ئـــەوەی منداڵەكانیان بپارێزن لەتووڕەیی خوای گەورە ، و هەوڵی بەرز بوونەوەی پلەیان بۆ بدەین لەلای خوای پەروەردگار .

لە (أبو موسى) **ی** (الأشعري) **هوە** رضي الله عنه **ئەویش لە پێغەمبەری خواوە ﷺ دەگێڕێتەوە كە فەرموویـەتی :** " مَثَلُ الْجَلِيسِ الصَّالِحِ وَالسَّوْءِ كَحَامِلِ الْمِسْكِ وَنَافِخِ الْكِيرِ ، فَحَامِــلُ الْمِسْكِ إِمَّــا أَنْ يُحْذِيَكَ ، وَإِمَّـــا أَنْ تَبْتَاعَ مِنْهُ ، وَإِمَّـــا أَنْ تَجِدَ مِنْهُ رِيحًا طَيِّبَةً ، وَنَافِخُ الْكِيرِ إِمَّا أَنْ يُحْرِقَ ثِيَابَكَ ، وَإِمَّا أَنْ تَجِدَ رِيحًا خَبِيثَةً " [١٢] .

---

[١٠] (رواه البخاري ، برقم : ٦١١٠) .

[١١] (رواه البخاري ، برقم : ٦١١٣) .

واتە : واتە : نموونەی هاوەڵی چاك و هاوەڵی خراپ : وەكو میسك فرۆش (واتە : بۆن فرۆش) و كوورەچی وایە ، میسك فرۆشەكە یان لەو بۆنەت پێدەبەخشێت یان لێی دەكڕیت یان بۆنی خۆشی لێ دەبیسیت ، بەڵام كوورەچی یان جلەكانت دەسوتێنێت یان بۆنی پیسی لێدەبیسیت .

چوارەم : باوك ودایك وریابن هەرگیز وشەی خراپ بەكار نەهێنن و دووركەونەوە لەهەموو وتە و وشەیەكی خراپ و ناشرین .

سێ یەم : پەروەردەیی دەروونی

مەبەست لەپەروەردەیی دەروونی پەروەردەكردنی منداڵە لەسەر چاونەترسی وئازای و زیرەكی ، وە هەست نەكات بە هیچ كەم و كوڕی وناتەواویەك ، تاكو ئەو كاتەی تەمەتی دەگاتە تەمەنی فامیدەیی و پێگەیشتن بە چاك ترین شێوە بەو پێویستیانە هەستی كە لە سەریەتی .

وە ناشتنی ئەم ڕواڵەتە دەرونیانەش بۆ منداڵ بەچارەسەر كردنی دژەكانی دەبێت ، وەكو : شەرمۆكی ، و ترسان ، و هەست كردن بەكەم وكوڕی و ناتەواوی ، و حەسادەت ، و جگە لەمانەش كە ناتوانرێت لێرەدا كۆبكرینەوە .

سەبارەت بەشەرمۆكی : لە كاتێكدا لەمنداڵ بەدی دەكرێت كە دەبینرێ سەردادەنوێنێت وچاوەكانی دەبەستێت یان هانا دەباتە بەر كۆشی دایكی ، هەموو ئەوەش ئەگەر كەسێكی نەناس لەگەڵیدا بدوێت ، بۆیە هاندانی دایك بۆ منداڵەكەی بەوەی كە لەگەڵ خەڵكدا تێكەڵ بێت بەهەموو چین و توێژێكەوە ، و ئاخاوتن و وت ووێژیش لەگەڵیاندا بكات بەباشترین شێوە ، ئەم دیاردەیە چارەسەر دەكات ، بە ڕێژەیەكی گەورە ، بۆیە دەبینین هاوڵانی پێغەمبەری خوا ﷺ هەموو كات هەوڵیان دەدا منداڵەكانیان لەسەر جورئەت و چاونەترسی ڕابهێنن لەئاخاوتن لەگەڵ دەورەبەریاندا ، لەگەڵ ڕەچاوكردنی بنەواكانی ڕێزگرتن .

وە ئەوەش بەدی دەكەیت لە هاندانی (عمر) ی كوڕی (خطاب) رضي الله عنه بۆ (عبدالله) ی كوڕی رضي الله عنه لەسەر وەڵامدانەوەی پێغەمبەری خوا ﷺ سەبارەت بە ئەو دەرختەی كە گەڵاكەی ناوەرێت ، كە (عبدالله) خۆشی لە دڵیدا بوو كە درەختەكە دارە خورمایە .

لە (عبدالله) ی كوڕی (عمر) ەوە رضي الله عنه ئەفەرمووێت : پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی : " إِنَّ مِنَ الشَّجَرِ شَجَرَةً لاَ يَسْقُطُ وَرَقُهَا ، وَإِنَّهَا مَثَلُ الْمُسْلِمِ ، فَحَدِّثُونِى مَا هِىَ ؟ " . فَوَقَعَ النَّاسُ فِى شَجَرِ الْبَوَادِى . قَالَ عَبْدُ اللهِ : وَوَقَعَ فِى نَفْسِى أَنَّهَا النَّخْلَةُ ، فَاسْتَحْيَيْتُ ، ثُمَّ قَالُوا : حَدِّثْنَا مَا هِىَ يَا رَسُولَ اللهِ قَالَ : " هِىَ النَّخْلَةُ " [١٣] .

---

[١٢] (رواه البخاري ، برقم : ٥٥٣٤) .

[١٣] (رواه البخاري ، برقم : ٦١) .

واتە : لەناو درەختەکاندا درەختێك هەیە گەڵاکەی ناوەرێت ، نمونەی ئەو درەختە وەکو موسڵمانان وایە ، پێم بڵێن کامەیە ؟ خەڵکی کەوتنە بیرکردنەوە لە درەختەکان ، (عبدالله) رضي الله عنه ئەڵێێت : من لەدڵی خۆمەوە وتم درەختی خورمایە ، بەڵام شەرمم کرد بیڵێم ، پاشان فەرموویان : ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ پێمان بڵێ کامەیە ؟ ئەویش لە وەڵامدا فەرمووی : دارە خورمایە .

(عبدالله) ی کوڕی (عمر) ەوە رضي الله عنه فەرمووی : بۆ باوکمم گێڕیەوە ئەوەی کە هات بەدڵمدا ، ئەویش فەرمووی : ئەگەر بتووتایە خێرتر و باشتربوو لەلام لە کۆمەڵە ووشترێکی چاك [١٤] .

وەسوەسەبارەت بەترسان : جگە لە ترسان لە خوای گەورە . کە پێویستە لەدەرونی منداڵەکە بیچێنین . کە ئەوەش یان ترسێکی ئاساییە ، وەکو ترسان لە ئاژەڵی دڕندە ، یان ترسان لەوەی لەبەرزیەك بکەویتە خوارەوە ، یان ترسان لەکارەبا و ئامرازەکانی ، کە ئەوە شتێکی پێویستە بۆ پاراستنی منداڵ .

یان ترسەکەی زیاتر و زۆرترە لەترسی ئاسایی : وە ئەبێتە هۆی بێزاری و دوودڵی دەرونی لەلای منداڵەکە بەتایبەت لەو کاتەی کە دایك منداڵەکانی دەترسێنێت بەجنۆکە و شەیتانەکان ، یان بە هۆی گێڕانەوەی ئەو چیرۆکانەی کە باسی جنۆکە و عەفاریتی تیایە ، وە بە دانی نازێکی زۆر بە منداڵەکە لە لایەن دایکیەوە ، لە گەڵ نیگەرانی زۆر لە سەر منداڵەکەی .

جا پێویستە لەسەر دایك دوور بکەوێتەوە لە هەموو ئەمانە ، لە گەڵ پتەوکردنی باوەڕبوون بەخوا و بەهێز کردنی لەدەرونی منداڵەکەیدا .

هەروەها سەبارەت بە هەست کردن بەناتەواوی وکەم وکوڕی : ئەوەش یەکێکە لە دیاریدە دەرونیە خراپ و ترسناکەکان ، کە پێویستە چارەسەر بکرێ پێش ئەوەی لەدەرونی منداڵەکەدا تەشەنە بکات و جێگیر بێت .

ئەوەش بەچارەسەرکردنی هۆکارەکانی ، وەکو ڕیسواکردن و سوکایەتی پێکردن ، و گاڵتە پێکردن ئەم لەئەو بەباش زانین لەنێوان منداڵەکاندا ، و جگە لەمانەش لە گوفتار و کرداردا ، بەتایبەت ئەگەر دووبارە بێتەوە بەشێوەیەکی بەرچاو و بینراو ، چارەسەرکردنیشی بەوە دەبێت و تەواو دەبێت کە شوێنی بنەوا و فێرگوزاریە ئیسلامیەکان لە ڕێزگرتنی نەفس و کەسایەتی مرۆڤ ، و هەڵس وکەوت کردن لەگەڵیاندا بەدادپەروەری و یەکسانی .

---

[١٤] (فتح الباري ج١ ص١٤٦ ، بە دەسکاریەوە) .

چوارەم : پەروەردەی کۆمەڵایەتی

ئەوەی کە منداڵەکەت ڕابهێنی ، کوڕبن یان کچ هەر لەمنداڵیەوە لەسەر ڕەوشت کردن بە ئاکار و ڕەوشتی کۆمەڵایەتی ئیسلامی ، وە ئەم جۆرە پەروەردەیە لە گرنگترین بەرپرسیاریەکانە لە پێگەیاندنی لاودا ، هەروەها کۆکەرەوەی هەموو ئەو چاکانە کە باسمان کرد لە پێشودا لەجۆرەکانی پەروەردە ، وە تیایدا شوێنەواری هەموو بابەتەکانی پێش خۆی دەردەکەوێت .

پەروەردەی کۆمەڵایەتی پەیوەستیشە بە پەروەردەی دەروونیەوە ، لەوەوە کە ئەبینین خاڵی بەیەك گەیشتن هەیە لە نێوانیاندا ، بەتایبەت ئەو هۆکارە دەرونیە پەیوەستانەی کە پەیوەستن بە پەروەردەی کۆمەڵایەتی ، وەك : خۆپارێزی و لەخوا ترسان ، و برایەتی ، و بەزەیی ، و خۆنەویستی (الإيثـار) و لێبووردەیی ، و جگە لەم هۆکارانە ، زیاد لەسەر ئەمانەش ڕەچاوکردنی مافی کەسانی تر ، ئەویش بەگوێرەی کەس وکاری نزیك ، وهاوڕێی ، و چاکەکاری ، و تەمەن و هاوسێیەتی .

وە لە گرنگترین ڕەگەزەکانی پەروەردەی کۆمەڵایەتی فێرکردنی منداڵان و ڕاهێنانیان لەسەر ئادابەکانی سەلام کردن کە ئەوەش (سەلامی ئیسلامیە) ، و ئادابەکانی ڕوخسەت وەرگرتن یان ئیزن وەرگرتن ، و ئادابەکانی کۆڕ و مەجلیس ، وقسە کردن ، وئادابەکانی پیرۆزبایی وسەرەخۆشی کردن ، و ئادابەکانی پشمین ، و ئادابەکانی سەردانی نەخۆش ، وئادابی خواردن وخواردنەوە وجل وبەرگ ، وەکو : یادو زیکرکردنی ناوی خوا لەکاتی نان خواردندا ، و بەدەستی ڕاست نان خواردن ، و بەڵگەی ئەمانەش ئەو فەرموودەیەیە کە (عمر) ی کوڕی (أبو سلمة) دەیگێڕێتەوە لە ئامۆژگاری پێغەمبەری خوا ﷺ وئاراستەکردنی لەکاتێکدا کە منداڵ بوو ، و پێی فەرموو : " يا غلام سمّ ، وكل بيمينك ، وكل مما يليك " [١٥] ، واتە : ئەی منداڵ (بسم الله) بکە ، و بەدەستی ڕاستتت نان بخۆ ، و لەپێش دەستی خۆتەوە بخۆ .

وە هەروەها ئەو زیکرانەی کە پەیوەستن بەهەموو کردارێکەوە ، و سوپاس وستایش کردنی خوای پەروەردگار لەسەر هەموو نیعمەتەکانی .

هەروەکو چۆن کچ ڕادەهێنرێت لەسەر ئەحکامەکانی حیجاب ، و فەرمان پێکردنی لەو کاتەی کە پێویست دەبێت لەسەری .

---

[١٥] (رواه البخاري : ٥٠٦١) .

پێنجەم : پەروەردەی جەستەیی

بەڕاستی لەو پێویستیەی کە داخوازراوە ئەوەیە کە منداڵان کوڕان وکچان پێبگەیەنین لەسەر بەهێزیی و توانادارِی لەجەستەدا ، و تەندروستیان لە تەندا ، وە ئەوەش یارمەتی دەری ئەوەیە کە دایك بایەخ بدات بە تەندروستی خواردنەکەی و ئەمانەت دارێتی لە نانپێدانەکەیدا ، کەواتە نابێت حەرامیان پێ بدات ، یان ئەوانەشیان پێ بدات کە شوێنی گومانە ، لە گەڵ شوێن کەوتنی ئەو یاسا تەندروستیانەی کە هەن سەبارەت بە خواردن و خواردنەوە و جل وبەرگ و خەوتندا . وە فێری ئەو ئادابە ئیسلامیانەیان بکەین کە پەیوەستە بەو کارانەوە ، وە نەهێڵین زیادڕەوی بکەن لە خۆشگوزەرانی و لە هیچ شتێکی تردا زیاد لەسەر پێویست بێت ، ئەویش بەجێ بەجێ کردنی فەرمانی خوای پەروەردگار لەم فەرمایشەیدا کە فەرموویەتی : ﴿ يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ﴾ (سورة الأعراف : ٣١) ، واتە : ئەی نەوەکانی ئادەم خۆتان داپۆشن لەنوێژەکانتاندا وجلی جوان لەبەر بکەن ، وبخۆن وبخۆنەوە ، بەبێ ئەوەی ئیسراف و زیادەڕەوی تیا بکەن ، چونکە خوای پەروەردگار موسریفانی خۆش ناوێت .

هەروەك چۆن سونەتە هەموو کەسێکیان . لە هەردوو ڕەگەزەکە . ڕابهێنین لەسەر ئەوەی کە گونجاو و شیاوە لە گەڵیاندا ، لە جۆری ئەو وەرزشانەی کە حەڵاڵن وەکو : ڕاکردن و پێش بڕکێ و زۆرانبازی . هەموو جۆرەکانی ئەم وەرزشانەش پێغەمبەری خوا ﷺ کردوونیەتی ، و بێدەنگیش بووە لەوەی کە هاوەڵەکانی کردویانە رضي الله عنهم .

نموونەی ئەوانەش ئەوەیە کە دایکی باوەڕداران (عائشة) ی کچی (أبو بكر الصديق) . ڕەزای خوا لە خۆی و باوکی بێت . ، و خێزانی پێغەمبەری خوا ﷺ ئەیگێڕێتەوە : " أنها كانت مع رسول الله ﷺ في سفر وهي جارية ، فقال لأصحابه : تقدموا ، ثم قال : تعالي أسابقك ، فسابقته فسبقته على رجلي ، فلما كان بعد خرجت معه في سفر فقال لأصحابه تقدموا ، ثم قال : تعالي أسابقك ، ونسيت الذي كان وقد حملت اللحم ، فقلت : كيف أسابقك يا رسول الله ! وأنا على هذا الحال ؟ فقال : لتفعلن فسابقته فسبقني ، فقال : هذه بتلك السبقة "[١٦] ، واتە : لەگەڵ پێغەمبەری خوادا بووم ﷺ لەگوزەرێکدا (سەفەرێکدا) لە کاتێکدا . لاو بووم . ، پێغەمبەری خوا ﷺ بەهاوەڵانی فەرموو : پێشکەون پاشان فەرمووی : وەرە باپێش بڕکێ بکەین پێش بڕکێم لەگەڵا

[١٦] (سنن أبي داود ، برقم : ٢٥٧٨ ، وصححه العلامة الألباني في صحيح سنن أبي داود ، برقم : ٢٢٤٨) .

كرد لێم بردەوە ، وە پێش بڕكێكەشمان بەپێ بوو ، پاش ماوەیەكی تر جارێكی تر لە گەڵیدا دەرچووم لە گوزەرێكی تردا (سەفەرێكی تردا) بەهەمان شێوە بەهاوەڵانی فەرموو : پێش كەون ، پاشان فەرمووی وەرە باپێش بڕكێت لەگەڵا بكەم ، پێش بڕكێكەی ترم لەبیر چوو بوو كە كردبوومان . لەو كاتەدا قەڵەو بووبووم . پێم ووت : چۆن پێش بڕكێت لەگەڵا بكەم من حاڵم وایە ، ئەویش فەرمووی : ئەبێ بیكەیت ، منیش پێش بڕكێم لەگەڵدا كرد ، لێی بردمەوە ، پاشان فەرمووی : ئەمە بەوەی پێشوو كە لێمت بردەوە .

وە سەبارەت بە زۆرانبازی جێگیربووە لە پێغەمبەری خواوە ﷺ كە زۆرانی گرتووە لەگەڵ (ركانة) دا ، هەروەكو لە (أبو جعفر) ی كوڕی (محمد) كوڕی (علي) كوڕی (ركانة) وە ئەویش لەباوكیەوە : " أن ركانة صارع النبي ﷺ ، فصرعه النبي ﷺ " [١٧] ، واتە : ڕكانە زۆرانی گرت لەگەڵ پێغەمبەری خوادا ﷺ و پێغەمبەری خواش ﷺ لێی بردووەتەوە .

هەروەها پێغەمبەری خوا ﷺ بێ دەنگ بووە لە كاتێكدا كە هاوەڵانی زۆرانیان گرتووە ، هەروەكو (ابن هشام) دەڵێ : ((پێغەمبەری خوا ﷺ ڕێگەی دا بە (سمرة) ی كوڕی (جندب الفزاري) رضي الله عنه و (رافع) ی كوڕی (الخديج) رضي الله عنه كە هەردووكیان تەمەنیان بیست وپێنج ساڵ بوون زۆرانبازی بكەن ، كە لە پێشتر ڕێگیری لێكردبوون ، پێیان وت : ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ (رافع) پێشنیاری ئەوە دەكات ، ئەویش ڕێی پێ دا كاتێ ڕێیدا بە (رافع) پێیان ووت : ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ (سمرة) زۆران دەگرێت لەگەڵ (رافع) دا ئەوەیش : ڕێی پێدا)) [✽] .

شەشەم : پەروەردەی جنسی

قورئانی پیرۆز و سونەتەكانی پێغەمبەری خوا ﷺ دەقێلێكی زۆر دەگرێنەخۆ كە چارەسەری بابەتی پەروەردەی جنسی دەكات چارەسەركردنێكی ڕیشەیی ، بەشێوازێكی زانیارانە و بەحیشمەت و ڕەوشت بەرزیانە ، دوور لە هەموو وروژێنەرێكی (جولێنەرێكی) جنسیە بەدخو و لادراو ، و بەشێوەیەكی گونجاو لەگەڵ داواكاریەكان و پێویستیەكانی فیترەت لە تێركردنی حەز و ویستە جنسیەكان .

وە ئایینی ئیسلامی پیرۆزیش ئەم حەز و ویستەی بەچەندەها ڕێكخەر و پێوەر دەورەداوە و ڕێكی خستووە ، و بە شێوەیەك پیاوان وئافرەتان خۆیان دەپارێزن لەوەی كە چاو بڕنە

[١٧] (صححه العلامة الألباني في صحيح سنن أبي داود ، برقم : ٢٢٤٨) .
[✽] **بروانە** : (الروض الأنف في تفسير السيرة النبوية لابن هشام : ص ١٥٠) .

ئـەوانەی كە خـوای پـەروەردگا حـەرام و قەدەغـەی كـردووە لەسـەریان ، خـوای بـەرز و بڵـند سـەبارەت بـە پیاوانـەوە فـەرموویـەتی : ﴿ قُل لِّلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴾ (سورة النور : ٣٠) ، **واتە : ئـەی پێغەمـەری خـوا بـەپیاوانی بـاوەڕداران بڵـێ : بـا چـاوی خۆیـان بپارێزن وعەورەتیشیان بپارێزن ، چونكە ئەوە پاكتر و چاكترە بۆیـان ، خـوای گـەورەش ئاگـادارە بـەوەی كە ئەنجامی دەدەن و دەیكەن .**

وە سـەبارەت بـە ئافرەتانـەوە فەرموویـەتی : ﴿ وَقُل لِّلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِن زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾ (سورة النور : ٣١) .

وە گومانیشی تێدا نیە كە ئەم فەرمانە خواییانە هاتوون بۆ پاراستنی ئاوی چاوی پیاوان وئافرەتانی ئیماندار لەوەی كە بەفیڕۆ بدرێت (واتە : بەڕەڵا بكرێت) كـە دەبێتـە هـۆی جوڵانـدنی حـەزو ویستەكانی مرۆڤ ، وپاڵنەریشیان بۆ ڕێگە حەرام وقەدەغە كراوەكان .

ئاشكراشە كە ئاینی ئیسلامی پیرۆز ڕێكخستنی ئارەزوە جنسیەكان ، و پاڵاوتەكردنی لەلای تازە پێ گەیشتوواندا كردووە بەیەكێك لەو پیویستیانەی كە دەكەونە سەرشانی دایك وباوك ، و ئەوانـەش كـە لـە حوكمی ئەواندان .

هـەروەها ئیسلام پلەپلـەیی لـە تەمـەنی منداڵی ڕەچاو كـردووە ، تـاكو بـە پلەپلـە زانیـاری هـەبێت و وەرگرێت لەسەر كاروباری جنسی ، بۆ ئەوەی نەكو لەناكاو و بەڕێگەیەكی شێواندراو ڕاستی پەیوەندی جنسیەكان پێ بگەیەنرێت ، بۆیە نابێ باوكان ودایكان واز لەباس كردنی ئەو بابەتانە بێنن بۆ ئەوەی لـە هـاوەڵ وبرادەرەكانیانـەوە فێـری ئـەو باسـانە بـن ، كـە دەبێتـە هـۆی فێربـونێكی نادروسـتی منداڵەكـە بـۆ بابەتـە جنسیەكان بەشێوەیەكی ئاوەژووكراوی ، وە بەڕێگەیـەكی لار كـە لەوانەیـە ببێتـە هـۆی لەخشتە بردنی لادانی و فڕێدانی بۆ ناو گۆماوی خراپەكاری وتاوان .

هـەروەكو پێویـسته ڕاسـتی بابەتـه جنـسیەكان تـەواوكاری پـێ بكرێـت هاوشـان لەگـەڵ سـەردەمی پێگەیشتندا (المراهقة) كه پڕه له دڵەڕاوكێ و نائارامی دەروونی ، لـه لای لاوان كوڕ بن یـان كچ ، لەگەڵ ئاگاداركردنەوەیان له پێ هەڵخلیسكان بۆ ناو هۆكارەكانی تاوان و پاڵنەرەكانی .

بۆیـه دەبینین زانایـان وشـەرع زانـانی ئـاینی ئیـسلامی پیرۆز هەسـتاون بـەڕون كردنـەوەی ئـەم بابەتـه ولێكدانـەوەی بەشـێوەیەكی تێـر و تەسـەل و تـەواو بـۆ هـەموو بابـەتێك لـەو بابەتانـه كـه تیایـدا بـاس لـه قۆناغەكانی تێپەڕبوونی مرۆڤ لەژیانی جنسی دا دەكات ، لەگەڵ باس كردنی ئەو ئاداب وئەحكامانەی كـه شـەریعەتی ئیـسلام پـێی هـاتوون و پێویـسته ڕچـاو بكرێـت ، پابەنـد بـین پێیانـەوە ، ئەمانـەی خوارەوەش گرنگترین ئەو بابەتانەن :

١ ـ ئەو قۆناغەی تەمەنی منداڵان كه ئەبێ تیایدا پابەند بكرێـت بـەوەی كـه ئیزن وەرگرن له چەند كاتێكی دیاری كـراودا ، لەبەر ئەم فەرمایشتەی خوای گەورە كه دەفەرمووێت : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَسْتَأْذِنكُمُ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ مِّن قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُم مِّنَ الظَّهِيرَةِ وَمِن بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ﴾ (سورة النـور : ٥٨) ، واتـه : ئـەی ئـەو كەسانەی كه باوەڕتان هێنـاوه خـوای گـەورە فـەرمان بـه بەنـدە و ئـەو منداڵانـەتان دەكـات كـه هێشتا بالغ نەبوون بـەوەی كـه مۆڵـەت وەرگـرن (بـۆ چونه ژووری تایبەتتانـەوە) لـه سێ كاتـدا ، ئـەو كاتانـەش : لـه پێش نوێژی بەیانی ، و لەو كاتەی كه پۆشاكتان دادەنێن له كاتی نوێوەڕۆدا ، و له پاش نوێژی عیشا .

٢ ـ قۆناغی ئەو تەمەنەی كه جێگه خەوی منداڵی تێدا جیا دەكرێتەوە :

بـه تایبـەتكردنی جێگـەیـەك بـۆ هـەر منـداڵێك كـه گـەیـشتبێتە تەمـەنی ده سـاڵی ، وە بـه تایبـەتكردنی ژوورێكی سەربەخۆ بۆ هەموو كچ وكوڕێك لەبەر ئەم فەرمووودەیە كه پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی : " مروا أولادكم بالصلاة و هم أبناء سبع سنين و اضربوهم عليها و هم أبناء عشر سنين و فرقوا بينهم في المـضاجع " [١٨] .

واته : فەرمان بكەن بـه منداڵەكانتان بـه ئەنجامدانی نوێـژ لەتەمـەنی حـەوت سـاڵی ، و لێشیان بدەن لەسـەر ئـەنجام نـەدانی نوێـژ لەتەمـەنی ده سـاڵی ، هـەر لـەو تەمەنەشـدا جێگـەی خـەوتنیان لەیـەك جیـا بكەنەوە .

---

[١٨] (رواه أحمد في مسنده : ١٧٨/٢، وقال عنه الألباني : حسن ، انظر : صحيح الجامع الصغير وزيادته : برقم : ٥٧٤٤) .

٣ ـ قۆناغی و تەمەنی ئیزن وەرگرتنی گشتی ، واتە : لە هەموو كاتێكدا :

ئەمەش بۆ ئەو مندالآنەیە كە پێگەیشتوون وبالغ بوون ، لەبەر ئەم فەرمایشەی خوای پەروەردگار كە فەرموویەتی : ﴿ وَإِذَا بَلَغَ الْأَطْفَالُ مِنكُمُ الْحُلُمَ فَلْيَسْتَأْذِنُوا كَمَا اسْتَأْذَنَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴾ (سورة النور : ٥٩) ، واتە : ئەگەر منداڵەكانتان گەشتنە تەمەنی پێگەیشتن ، و بالغ بوون بائیزن وەرگرن لەهەموو كاتەكاندا ، هەروەكو چۆن ئەوانەی پێش ئەوان ئیزنیان وەردەگرت ، خوای گەورەش ئەمەمان بۆ ڕوون دەكاتەوە خوای گەورەش زانا و دانایە .

وە لەم قۆناغەدا نیشانەی پێگەیشتن وبالغ بوون . كە كوڕ و كچ تیایدا جیاوازن . دەردەكەوێت ، كچ جیادەكرێتەوە بە دەركەوتن و ئاشكرابوونی چەند نیشانەیەكی تایبەت ، وەكو : دەرچونی خوێنی حەیز ، وە لەم تەمەنەدا حیجاب لە پیاوانی نامەحرەم پێویست دەبێتە سەریا .

وە لەبەرێ چوون لە گەڵ ئەحكامە شەرعیەكاندا لە پابەند بوون بەحیشمەت وڕەوشت جوانی و خۆپارێزی لەكۆمەڵگای موسڵماندا ، هەموو پیاو و ئافرەتێكی موسڵمان پلەی كۆمەلآیەتی وئیش وكاری هەرچۆنێك بێت پێویستە لەسەری دوربكەوێتەوە لەهەموو ئەو شتانەی كە ئارەزوە جنسیەكان دەووروژێنێت ، هیچ جیاوازیە كیش نیە لەنێوان ئەو وروژاندنە لەسەر شێوازی بلآو كراوە بێت یان پەرتوك یان ئەو شتانەی پەخش دەكرێن بەهۆی ناوەندەكانی ڕاگەیاندن ، خوێندراوە بێت یان بیستراو یان بینراو .

ئاینی ئیسلامی پیرۆز گرنگی داوە بە مرۆڤ لەم تەمەنەدا ، ئەوەتا هانی دەدات لەسەر ژن هێنان لەیەكەم هەلدا كە ئەتوانی هەستێ بە نارەحەتیەكاتی ژن ومێردایەتی تیایدا ، ئەوەش بۆ پاراستنی عیرز و ناموس و ڕەوشت ، وریاشی كردوینەتەوە لە تێكەلآوبوونی ڕەچەڵەك ، لە (عبدالله) ی كوڕی (مسعود) ەوە ﵁ ئەفەرموێت پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی : " يَا مَعْشَرَ الشَّبَابِ مَنِ اسْتَطَاعَ مِنْكُمُ الْبَاءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ ، وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَعَلَيْهِ بِالصَّوْمِ فَإِنَّهُ لَهُ وِجَاءٌ " [١٩] ، واتە : ئەی كۆمەڵی لاوان هەریەك لە ئێوە توانای هەیە با ژن بهێنێت ، وە هەر كەسێكیش توانای نیە ئەوە با ڕۆژوو بگرێت ، چونكە ڕۆژوەكە شكێنەر و كەمكەرەوەی ئارەزووەكانیەتی .

لەكاتێكدا كە ئەم فەرموودەیە ئافرەتی موسڵمان ئامادە باش دەكات بۆ بانگەشە كردن ، بۆیە پەروەردەی جنسی لەوبابەتە زۆر گرنگانەیە كە پێویستە ئافرەتان لێی شارەزا و بەئاگابن ، بۆ ئەوەی زانین وشارەزا بوونی ئەحكامەكانی ئاینەكەی ، لە پاكبونەوە لە خوێنی سوڕی مانگانە و زەیسانی و

---

[١٩] (رواه البخاري : ٤٧٧٩) .

لەشگران بوون لەخەودا (الإحتلام) و جگە لەوانەش ، کە پێویستە حیسابی بۆ بکرێت بۆ ئەنجامدانی پەرستشەکانی لە سەر شێوەی پێویست ، و پاشان هەستان بەپێویستی بانگەشەی هاو ڕەگەزانی خۆی لە کچان ، وە ئەمەش ئەوەیە کە نابێت بەهیچ شێوەیەك عەیب وشەرم وحەیای تێدا بکرێت ، ئەوەتا عائیشە ڕەزای خوای لیٚ بێت ئەفەرموێت : " نِعْمَ النِّسَاءُ نِسَاءُ الأَنْصَارِ لَمْ يَكُنْ يَمْنَعُهُنَّ الْحَيَاءُ أَنْ يَتَفَقَّهْنَ فِي الدِّينِ "[٢٠] ، واتە : باشترین ئافرەتان ئافرەتانی پشتیوانانە (واتە : ئەنصاریەکان) بوون ، چونکە شەرم کردن ڕیٚی لیٚ نەدەگرتن لە فێربوون وشارەزا بوونیان لە ئاینەکەیاندا .

وە لێرەدا فەرموودەی ئەو ئافرەتە باس دەکەین کە هات بۆ لای پێغەمبەری خوا ﷺ و پرسیاری دەربارەی چۆنێتی غوسل کردن وخۆپاك کردنەوە کرد لە حەیزدا ، کە بەڵگەیەکی زۆر بەهێزە لەسەر پێویستی فێربوونی ئافرەتان بۆ ئەحکامەکانی ئاینەکەیان .

لە عائیشە ڕەزای خوای لیٚ بێت ئەفەرموێت : " أَنَّ امْرَأَةً سَأَلَتِ النَّبِيَّ ﷺ عَنْ غُسْلِهَا مِنَ الْمَحِيضِ ، فَأَمَرَهَا كَيْفَ تَغْتَسِلُ قَالَ : خُذِي فِرْصَةً مِنْ مِسْكٍ فَتَطَهَّرِي بِهَا . قَالَتْ كَيْفَ أَتَطَهَّرُ ؟ قَالَ : تَطَهَّرِي بِهَا . قَالَتْ : كَيْفَ ؟ قَالَ : سُبْحَانَ اللَّهِ تَطَهَّرِي . فَاجْتَبَذْتُهَا إِلَيَّ فَقُلْتُ : تَتَبَّعِي بِهَا أَثَرَ الدَّمِ "[٢١] ، واتە : ئافرەتێك پرسیاری کرد لە پێغەمبەری خوا ﷺ لەبارەی خوێنی حەیز چۆنێتی غوسلٚ لیٚ کردنی وخۆ لیٚ پاك کردنەوە ؟ ئەویش فەرمووی : پارچە لۆکەیەك بێنەو میسکی لیٚ دە و خۆتی پیٚ پاك بکەرەوە . ئافرەتەکە ووتی : چۆن خۆمی پیٚ پاك بکەمەوە ؟ فەرمووی : خۆتی پیٚ پاك بکەرەوە ئافرەتەکە ووتی : چۆن ؟ پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی : پاك وبێگەردی بۆ خوا !! خۆتی پیٚ پاك بکەرەوە . منیش ڕام کێشا بۆ لای خۆم و پێیم ووت : بەدوای شوێنەواری خوێنەکە دەکەیت . واتە : ئەو شوێنەی کە خوێنەکەی لێیوە دەردەچێت .

لە ڕیوایەتێکی تردا هاتووە : " إِنَّ النَّبِيَّ ﷺ اسْتَحْيَا فَأَعْرَضَ بِوَجْهِهِ "[٢٢] ، واتە : پێغەمبەری خوا ﷺ شەرمی کردو ڕووی لیٚ وەرگێڕا .

وە سەبارەت بەباسی لەش گران بوون لە خەودا ، لە فەرموودەی ئوم سەلەمە دایکی ئیمانداران کە ئەفەرموێت : " جَاءَتْ أُمُّ سُلَيْمٍ امْرَأَةُ أَبِي طَلْحَةَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ ، إِنَّ اللَّهَ لاَ يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ ، هَلْ عَلَى الْمَرْأَةِ مِنْ غُسْلٍ إِذَا هِيَ احْتَلَمَتْ ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : نَعَمْ إِذَا رَأَتِ الْمَاءَ "[٢٣] ، واتە : دایکی سولیم خێزانی ئەبی تەلحە هات بۆ لای پێغەمبەری خوا ﷺ و ووتی : ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ

---

[٢٠] (رواه مسلم) .
[٢١] (رواه البخاري : ٣٠٩) .
[٢٢] (رواه البخاري : ٣٠٩) .
[٢٣] (رواه البخاري : ٢٧٨) .

خوای گەورە شەرم لە حەق و ڕەوایی ناكات ، ئایە غوسڵ لەسەر ئافرەتان پێویستە ئەگەر خەویان بینی ؟ پێغەمبەری خواش ﷺ فەرمووی : بەڵێ ئەگەر ئاویان بینی .

حەوتەم : پەروەردەیی بانگەشەیی

مەبەست لە پەروەردەیی بانگەشەیی ئەوەیە كە تازە پێ گەیشتووەكان ڕابهێنرێن و ئامادە باشیان بكەین هەر لەسەرەتایی تەمەنیانەوە لەسەر بانگەشە كردن بۆ لای خوای پەروەردگار ، وە بۆ لای پەیامەكەی بە هەموو ڕەگەزەكانیەوە بەگشتی لە پەروەردەكردن و فێركردندا ، وە بە ئامۆژگاری كردن و بەفەرمان كردن بەچاكە و یاساغی كردن لەخراپە ، تاكو بانگەشە كردن دەڕواتە ناوخوێن و دەماریاندا ، تاكو پیر دەبن و دەگەنە هەموو ئەو پەیوەندیانەی ئەم كردارە گەورەیە ، وە بەوەش . بە پشتیوانی خوای پەروەردگار . بەردەوامی بانگەشەیەكی بەتوانا و بەردەوام سۆگر دەكەین لە نێوانیاندا .

وە جیهانی ئیسلامی لەم ڕۆژانەدا توشی چەندەها خەسارۆتمەندی بوو بەهۆی نەبوونی بیرۆكە بانگەشەییەكان ، جا ئەوەش یەكسانە گەر لەئاستی تاكە كەسێكەوە بێت یان كۆمەڵە كەسانێكەوە بێت یان لەئاستی دەوڵەت ودەزگا و دەستە و كۆمەڵە گشتیەكان بێت لە وڵاتە ئیسلامیەكاندا .

دەتوانین لێرەدا هەنگاو بەهەنگاوی پەیڕەوی دابنەین لەڕوانگەی ئەو ئاست وپلانەی كەپێشتر باس كران ، پاش ئەوەی كە هەمووان هەست بكەن بەو بەرپرسیارییە تایبەت و گشتیانە لەپەروەردەی بەرە و نەوە موسڵمانەكاندا لە كوڕان وكچان كە لە سەریانە ، وە ڕاهێنان وئامادەباش كردنیان بۆ بانگەشەكردن لەڕێگەی جێ بەجێ كردن و كارپێ كردنەوە لەناو خێزانەكان بچوك بێت یان گەورە ، وە ئەمەش بۆ ئەوەیە كە كۆمەڵگا پێكهاتووە لەكۆی تاك تاكی بچوك وگەورەی خێزانەكان ، وە پاش ئەوەش بەڕاستی دەزگاكان و دەستەی كۆمەڵایەتی پێكهاتووە لە تاكەكانی ئەم ئوممەتە ، ئەوانەی لە كۆشی خێزانەكاندا بەخێو دەكرێن و پەروەردە و پێدەگەن ، وە بەم چەند لایەنە پەروەردەییە تواناكان هاوكار دەبن بۆ دامەزراندنی كەسایەتی ئافرەتی موسڵمانی بانگەشەكار .

كار گوزاریە كۆمەڵایەتیەكانی ماڵەوە

ئەگەر موسڵمان لە بنچینەدا كارەكانی بەدڵسۆزیەوە بۆ خوا بێت ، و لەبەر ڕەزامەندی خوا بێت ئەوە عیبادەتە ، و بەچاكە و چاكەكاری بۆی دەنوسرێت . وە خزمەتكردنی ئافرەتانیش لە كۆمەڵگا بچووكەكانیاندا (واتە : خێزان) دەڕواتە ڕیزی ئەو كارەوە ، جا ئیتر لە بواری كۆمەڵایەتیەوە بێت ، یان لە بوارە بانگەشەییە جۆراوجۆرە زۆرەكاندا بێت ، لێرەدا هەندێك لەوانە باس دەكەین :

١ ـ **هەستان بەخزمەتكردنی مێرد** ، و بە دەست هێنانی ڕازی بوونی لەو شتانەی كە سەرپێچی كردنی خوای گەورە نیە ، وچاودێری كردن وچاككردنی ماڵ وخێزان .

٢ ـ **بەخێوكردن وپەروەردەكردنی منداڵی شیرە خۆر** : لە كاتێكدا ئەم خزمەت كردن و خزمەتگوزاریە گرنگی دانی ئافرەتی موسڵمان بەخواردنی منداڵەكە پێویست دەكات ، سەرەتا لە پاك ڕاگرتنی بنەڕەتی و لە سەرچاوەكەیدا ، و ڕێك خستنی ئەو كات و ژەمانەی كە خواردنی تیادا دەخوات ، لە گەڵ بایەخ دان بەو جۆرە خواردنانەی كە تەنها سودیان ناگاتە دایكەكە بەڵگو كۆرپەلەكەش پێ ی سودمەن دەبێت ، لە كاتێكدا كە خواردنی باش و جۆراوجۆر یارمەتی زۆر بوونی شیری دایك دەدات ، وە ناشبێت ناچاری بكات بۆ ئەوەی پشت ببەستێت بەشیری دروست كراو كە دڵنیا و ئەمین نەبێت لە ئاكام و دەرەنجامی .

هەروەكو چۆن هەڵدەسێت بە پاككردنەوەی جەستە و گیان وجل وبەرگی وجێگەی ، وە ئەو شوێن و جێگەی كە تیایدا دەژێت ، لە گەڵ چاودێری كردنی و بایەخ پێ دانی ، و دڵسۆزی وپەرۆشی بەزەیی پێهاتنەوە و شەو نەخونی كێشان و بەئاگا بوون بۆ ئەوەی پشوودانی ئەو ، و حەوانەوەی ، نزا و بۆ پاڕانەوەی ، و ئێش وئازار نەدانی بەجوێندان وقسەپێكردن ولێدانێكی بەئازار و توند و تیژ ، وە ئارام لەسەر گرتنیشی وە لە هەموو ئەوەشدا چاوەڕوانی پاداشتی ئەم كردارانەی بكات لە لای خوای پەروەردگار ، چونكە هەموو ئەم كردارانە شوێنەوارێكی باشیان هەیە ، و دەرئەنجامێكی ئاشكرا و هەستپێكراوی هەیە بۆ منداڵ و گەشەكردن وپەرەسەندنی جەستەیی وژیری وهۆشیاری ودەرونی وئیمانی ، وە بەڕێك وپێكی گەش ونما دەكات وە بەپێگەیشتنێكی تەواو پێدەگات .

٣ ـ **ئامادەكردنی خواردن وجل وبەرگ دوورین** : هەستانی ئافرەتی موسڵمان بە دروست كردن و ئامادەكردنی خواردن سەلامەتی وپارێزراوی خێزان دابین دەكات ، لەو حەرام وقەدەغەكراوە نامۆیانەی كە دێتە ناو پێكهاتەیەوە .

هەروەها هەستانی ئافرەت بەڕچاوکردنی ئەوەی کە پێویستە لە درومانی جلی پیاوان وئافرەتانیش بەهەمان شێوە بوونی جل وبەرگی شەرعی لەئیسلامدا دابین دەکات ، بۆیە ڕەچاوکردنی ئەمە یەکێکە لە گرنگترین پێویستیەکان ، بۆیە دەبینین لە (أبـــو هريـــرة) **وە** ﷺ **بۆمان دەگێڕنەوە کە ئەفەرموێت : پێغەمبەری خوا** ﷺ **فەرموویەتی** : " أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ اللَّهَ طَيِّبٌ لاَ يَقْبَلُ إِلاَّ طَيِّبًا ، وَإِنَّ اللَّهَ أَمَرَ الْمُؤْمِنِينَ بِمَا أَمَرَ بِهِ الْمُرْسَلِينَ ، فَقَالَ : ﴿ يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴾ وَقَالَ : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ ﴾ » .

ثُمَّ ذَكَرَ الرَّجُلَ يُطِيلُ السَّفَرَ ؛ أَشْعَثَ أَغْبَرَ ، يَمُدُّ يَدَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ : يَا رَبِّ يَا رَبِّ ، وَمَطْعَمُهُ حَرَامٌ ، وَمَشْرَبُهُ حَرَامٌ ، وَمَلْبَسُهُ حَرَامٌ ، وَغُذِىَ بِالْحَرَامِ ، فَأَنَّى يُسْتَجَابُ لِذَلِكَ !!! " [٢٤] .

واتە : ئەی خەڵکینە ، خوای پەروەردگار باشە (طيب) ە ، و هیچ شتێکیش وەرناگرێ باش وچاك نەبێت ، وە خوای گەورە فەرمانی بەئیمانداران کردوە بەوەی کە فەرمانی بە پێغەمبەران کردوە . هەروەکو فەرموویەتی : ئەی پێغەمبەران لەوشتانە بخۆن کە پاك وباشە ، و کردارە چاکەکان ئەنجام بدەن ، چونکە من زانام بەو شتانەی کە ئێوە دەیکەن ، وە فەرموویەتی : ئەی ئەو کەسەی کە باوەڕتان هێناوە لەو ڕزق و ڕۆزیە پاك و باشە بخۆن کە پێمان بەخشیبوون .

پاشان باسی پیاوێکمان بۆ دەکات : کە لە سەفەرێکی درێژدا دەبێت ، و قژ تێکچو و خۆڵاویی بووە ، دەستەکانی درێژ دەکاتەوە بۆ ئاسمان ، و ئەڵێ : ئەی پەروەردگارم ئەی پەروەردگارم ، لە کاتێکدا کە خواردن و خواردنەوەی وجل وبەرگی حەرامە وحەرامیشی بەخواردراوە ، جا ئەو کەسە چۆن وەڵام دەدرێتەوە !!

وە ئەگەر بێت و ئەمە کاروباری کەسێکی بانگەشەکار بێت ، ئەوا خۆی بەدوور دەگرت لە بەفیڕۆدان وزیاد ڕەوی کردن لەخواردن وخواردنەوە ، و جل وبەرگ کردن ، و ناوماڵەدا ، کە ئەویش جێ بەجێ کردنی فەرمانی خوای پەروەردگارە کە دەفەرموێت : ﴿ وَآتِ ذَا الْقُرْبَى حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا ﴾ (ســورة الإســراء : ٢٦ ــ ٢٧) ، **واتە : مافی خزم وخێشتان بەجێ بهێنە ، و هەروەها مافی هەژارانیش ئەنجام بدە ، و هەروەها مافی ڕێبوارانیش جێ بەجێ بکە ، دەست بڵاویش مەبە وماڵ وسامانت بەفیڕۆ مەدە ، چونکە بەڕاستی**

[٢٤] (رواه مسلم : ١٠١٥) .

ئەوانەی ماڵ وسامانیان بە فیڕۆ دەدەن ئەوانە هەمیشە وەك برای شەیتانەكان وان ، شەیتانەكانیش لەبەرامبەر پەروەردگاریان زۆر ناشوكر و بەدنمەكەن .

هەروەكو چۆن دووردەكەوێتەوە لەو پارچە و ناوماڵانەی كە وێنەی گیان دار ، یان ناوی كەسان وهێمایەلێكی پێوەیە ، هێمان بۆ پەیوەندیە فیكریەكان بۆ جگە لەخوای پەروەردگار .

٤ ـ خزمەت گوزاری پاككردنەوە گشتیەكان لە ناو ماڵ و ناوماڵەكەشی ، و گرنگی دان بە ڕازاندنەوە و جوانكردنەوە گشتیەكانی ماڵ ، لە گەڵ هەڵبژاردنی ئەوانەی كە دەگونجێن لەگەڵ فەرمایش وئەحكامە شەرعیەكان لە ئیسلام ، بۆیە دوور دەكەوێتەوە لەبەكارهێنانی قاپ وقاچاخی ئاڵتوون وزیو ، و وێنەی گیان لەبەران ، جا ئیتر پەیكەر و داتاشراو بێت یان جگە لەوە ، یان ئەو شتانەی كە ئاماژە دەكەن بۆ پەرستشی جگە لە خوای پەروەردگار ، وەكو خاچ و ئەستێرە شەش لاكان ، و چەكوش و داس و وێنەكانی بوزا ، و هاوشێوەكانی ئەوانە .

هەروەها هەڵبژاردنی ئامرازی یاریكردنی منداڵیش دەچێتە ئەم بوارەوە ، بۆیە نابێت ئەو جۆرە یاریانە بهێنرێت بۆ منداڵ كە دەبێتە هۆی زەرەرمەندیان لە بیروباوەڕی ئیسلامی و لەش و پۆشاكەكانیان .

هەموو ئەو شتانەش كە پێش تر باسكران بەباشترین شێوە ئەنجام دەدرێن لەلایەن ئافرەتی موسڵمانەوە لەماڵەكەیدا بەهۆی هەستی باوەڕ و هزری بانگەشەی موسڵمانانەی .

كاریگەری كەناڵەكانی ڕاگەیاندن لەماڵدا

هیچ كەسێك نیە نكوڵی بكات لەو كارەگەریەی كە كەناڵەكانی ڕاگەیاندن وەك ڕۆژنامە نووسین وناوەندەكانی پەخش وتەلەفزیۆن هەیانە لەكاری گەری نادروست و دروست لە سەر دەرونی مرۆڤایەتی ، زۆر بە دەگمەنیش ماڵی وا هەبێت كە بەلای كەمەوە دووربێت لە یەكێك لەم سێ هۆكارە ، ئاشكراشە كە ئەم سێ كەناڵەی ڕاگەیاندنە ووت وێژ و ئاخاوتن دەكەن لە گەڵ بچوك وگەورە وپیاوان وئافرەتانیشدا .

وە ئەگەر بمانەوێت بەپێوەر وبنەما ئیسلامیەكان ئەوشتانەی كەپێشكەش دەكرێت لەناوەندەكانی ڕاگەیاندنەوە بپێوین لەم سەردەمەی خۆمان ، ئەوا دەبینین بەشی هەرە گەورەی پێچەوانەیە لەگەڵ ئەو پێوەر و بنەمایانەدا ، هۆكاری ئەوەش دەگەڕێتەوە بۆ لاوازی دەرك پێكردنی ئومەتی ئیسلام وجیاواز نەكردنی لەنێوان هۆكارەكانی پێشكەوتن خوازی و بیرۆكەكان ، هەروەك بڵێی كە ئەم دوو شتە دوو شتی

پەیوەستن بەیەکەوە ، و یەکێکیان لەوەی تر جیانابێتەوە !!! بۆیە لەسەر ئەو بنەمایە کە ئوممەتی ئیسلامی ویستی هۆکارەکانی پێشکەوتن خوازانەی ڕاگەیاندن بگوێزیتەوە ، دەبینین بەخراپ وباشیەوە گواستیانەوە !! بەبێ ئەوەی هەستن بەداڕشتنی پیلانێکی ڕاگەیاندن کە گونجاو بێت لەگەڵ پێوەر و بنەما ئیسلامیەکان ، وە بەبێ ئەوەی کەسانێکی کارامە وپسپۆڕ ئامادە بکەن بۆ ئەوەی لەسەر ئەو پیلانە ڕاگەیاندنە بڕۆن ، بۆیە دەبینین لەئاکامدا بیرۆچکە ڕۆژئاوایی و ڕۆژهەلاتیەکان گوێزرانەوە بۆ ناو ئەم ئوممەتە ، کە هەر هەموو پێچەوانەن لەگەڵ پێوەر وبنەما ئیسلامیەکان ، ئەوانەش کە هەستان بەم کارە بۆ ناو موسڵمانان کەسانێکی سەر بەموسڵمانان بوون ، وە ئەو شتانەیان گواستەوە وپێشکەشیان کرد بە ئوممەتەکەیان بەشێوەیەك کە ڕاستیەلێکی بەڵگە نەویست و بێگومانن .

وە لەبەر ئەوەیە دەبینین ئەو ئامۆژکاریەی کە دتوانرێت پێش هەموو شتێك بخرێت و بوترێت ، ئەوەیە کە نابێت لەم کەنالانەی ڕاگەیاندنەوە شت وەربگیرێت ، تاکو کەناڵی ڕاگەیاندنی ئیسلامی جێگەی کەناڵە نائیسلامیەکان دەگرێتەوە .

جا ئەگەر لەتوانامانەدا نەبوو هەستن بەم هەنگاوە لەکاتی ئێستادا ، ئەوا پێویستە هەستین بەهەڵبژاردنی باشترین بەرنامەی ڕاگەیاندن ، و وردەکاربین لەو هەڵبژاردەدا ، بۆ سوودمەند بوون بەو شتانەی کەتێیدا پەخش دەکرێن لەبەرنامە ئیسلامی وزانستیەکان کە دوورن لەهەموو جۆرە بیرۆچکەیەکی نامۆ ، لەگەڵ وریابوون و خۆپاریزی کردن لەو بەرنامانەی کە دژایەتی بیروباوەڕی ئیسلامی دەکەن ، لەگەڵ ئەوەشدا پاریزەر و قەلا ئیمانیەکان پتەو بکرێت ، بۆ ئەوەی نەکەونە ژێر کاریگەری خراپی کەناڵەکانی ڕاگەیاندن .

لە نموونەی ئەو بەرنامە چاکانەی کە دەتوانرێت هەڵبژێررێت لەم بوارەدا ، بەرنامەی قورئانی پیرۆز ، و فەرموودەکانی پێغەمبەر ﷺ ، لەگەڵ هەموو ئەو بەرنامە ئیسلامیانەی کە هەموو ڕۆژێك پەخش دەکرێت لەشەپۆلەکانی ڕاگەیاندن ، هەروەها چەندەها گۆڤاری ئیسلامی هەفتانە و مانگانە هەن کە دەتوانرێت سوود لەو بابەتانە وەربگیرێت کە تێیدا بڵاو دەکرێنەوە ، هەواڵ بێت ، یان بابەتێلێك کە گرنگن بۆ ئافرەتانی موسڵمان لەژیانی ڕۆژانەیاندا ، لە ئەو بابەتانەی کە دەیخەنە ڕوو لەبواری بیروباوەڕ وشەریعەت وژیانی کۆمەڵایەتی یەوە .

پووختەی ووتەش ئەوەیە : کە پێویستە بە ئاگاییەکی زۆرەوە هەڵس وکەوت بکرێت لەگەڵ کەناڵەکانی ڕاگەیاندندا ، بۆ ئەوەی کەسایەتی ئیسلامی لەو بوارەدا نەتوێتەوە ، و بیرۆچکەی ئیسلامی لەناونەچێت ، وە نەکو موسڵمانان شوێنی بیرۆچکە ڕۆژئاواییەکان بکەون لە بیروباوەڕ و شەریعەتی دا .

ماڵی موسڵمان
و تایبەت مەندی و جیاکەرەوەکانی

ماڵی موسڵمان جیا دەکرێتەوە بەچەند تایبەت مەندیەك ، وجیاش دەکرێتەوە لەهۆکارەکانی تری بانگەشە ، کە وای لیٚ دەکات ڕۆڵێکی گەورەتری هەبێت لە ئاراستەکردن و ئامادەکردن بۆ بانگەشە ، لەو تایبەت مەندیانەش :

١ . کۆبونەوەی هەموو ئەندامەکانی خێزان لەزۆربەی کاتەکانی ڕۆژدا لەماڵێکدا ، و لەگەڵ هاو گونجانی دەرونی و کۆمەڵایەتی لە نێوانیاندا ، لە زۆربەی جارەکاندا .

٢ . بینینی ئەندامەکانی خێزان بۆ پێشەنگ وسەرمەشقیان بونی لەپێش چاویان ، لەکاتی گوفتار و کردار و هەڵس وکەوتدا ، کە یاریدەرە بۆ زیاتر چاو لێکردنی .

٣ . دەتوانرێت ئامۆژگارییەکان بەدرێژایی ساتەکانی ڕۆژ ، و بەشێوەی پێویست پێیان بدرێت لەکاتی پێویستدا ، کە ئەوەش یارمەتی دەرە بۆ ئاسانکاری وەرگرتن وجێگیربوونی لەدەرون ومێشکی بەرامبەرەکەدا ، لێرەشدا بەئاشکرا ڕێگەی پڕ زانیارییەکانی خستنە ڕووی چۆنێتی دەردەکەوێت ، نەك ڕێگەی خستنە ڕووی چەندێتی ، هەروەکو لە کۆڕە گشتی و سیمینار و دەرسەکاندا دەردەکەوێت .

٤ . بەخشین و پیٚ دانی بڕی پێویست لە چارەسەریەکان ، و بەپێی داواکاری ، چونکە ئەو کارە هاوشێوەیە لەگەڵ دانان وتیمار کردنی برینەکان بەشێوەیەکی ڕاستەوخۆ پێش ئەوەی بکەوێتە ژێر کاریگەریە نادروستە دەرەکیەکان ، ئەم ڕێگە چارەیەش گەورەترین یاریدەرە بۆ سەرخستنی چارەسەرییەکە .

٥ . خۆگونجان بۆ دانانی وانەی پێویست لە قورئان وزانستەکانی ، و فەرمووده وزانستەکانی ، لەگەڵ ژیان نامە ، و زانستە زمانەوانیەکان ، بۆ هەموو ئەندامەکانی خێزانەکە ، و لەهەر کاتێکی شەو بێت یان ڕۆژ ، وە بەپیٚی توانا وپێویست ، هیچ جیاوازیەکیش نیە لەوەی ڕۆژانە بێت یان ڕۆژ بەڕۆژێك یان هەفتانە یان مانگانە ، بە ڕچاوکردنی بارودۆخی دەرونی و کۆمەڵایەتی ، بۆ ئەوەی گەورەترین هەست و وبەدەمەوە هاتن بەدەست بهێنرێت ، لەگەڵ دوورخستنەوەی وەڕەسی بەرامبەر کە هۆکارێکە بۆ دوورکەوتنەوە ، هەروەها دەبێت منداڵەکانی ئاراستە بکات و هانیان بدات لەبەدەست هێنانە خوێندن وزانستەکان بەشێوەیەکی گشتی .

٦ . دەتوانرێت سوود وەربگیرێت لەبەرنامە ئیسلامیە پەخش کراوە جۆر بەجۆرەکان ، لەکاتی هەستان بەکارو باری ناوماڵ ، یان لەکاتی پشوودانی کاتی لەناڕەحەتی کارەکانی ڕۆژانە .

٧ . بەهەل زانینی كاتەكانی ڕۆشتنە ژوورەوە و دەرچون و نان خواردن و لەبەر كردنی پۆشاك و خەوتن و هەستان و چوونە سەر ئاو ، بۆ ڕاهێنانی دەوروبەر لەسەر ئادابە گشتیەكان و ئەو زیكرانەی كە تیایدا هاتووە ، لە گەڵ دووبارە كردنەوەی ئەوە لە بوارە هاوچەشنەكانیان .

٨ . ئاراستە و ڕێنماكردن ، یان جارجاریش سزادان لە ماڵەوە ، نەك لە پێش چاوی خەڵكی ، شوێنەوارێكی گەورە و چاكی دەبێت بۆ ئەم ئاراستەكردنانە ، و ئەو مەبەست و ئەنجامانەی كە مەبەست و ویستە .

٩ . تێبینی پێدانێكی بەردەوام ، و چاودێریەكی خۆیی بۆ خێزان لە سەر تاك تاكی خێزانەكە ، لە نێوان خۆیاندا ، بەوەی كە هانی یەكتر بدەن لە سەر یادخستنەوەی یەكتر لە كاتی پێویستی بەهەستان بە فەرمان كردن بەچاكە و یاساغی كردن لە خراپە و بانگەشەكردن بۆ لای خوای پەورەردگار ، كە هەڵی بوونی پارێزەری بەردەوام دەرەخسێنێت بۆ هەموو تاكەكانی خێزانەكە .

١٠ . بوونی ژینگە و بارودۆخی ئیسلامیانە لە ناو ماڵدا یارمەتی دەری هەموو تاكەكانی خێزانە . وێڕای جیاوازی تەمەن و ڕەگەزیان . لە سەر دووركەوتنەوە لە هەڵسوكەوت و ڕەوشتی هەڵە و كرداری ناوازە و نامۆ .

١١ . دڵسۆزی دایك و باوك لە ڕێپیشاندان و ئاراستەكردنی مندالانی كوڕ و كچانیان ، پاڵنەر دەبێت بۆ كرداری بەردەوام و بەبێ وەستان و خاوبوونەوە .

١٢ . ئافرەتان دەتوانن هەستن بە نووسین و دانان لەو بابەت و باسانەی كە پەیوەستن بە بانگەشەكردن ، لە كاتێكدا كە نووسین بە گرنگ ترین و ئاسانترین هۆكاری بانگەشەكردن دادەنرێت ، بەتایبەت بۆ ئافرەتان ، كە داخوازی ئەوەی لێناكات كە ڕۆژانە لە ماڵ بڕواتە دەر ، هەروەكو چۆن كاتەكانی دەست بەتاڵی پڕكردووە لە كرداری بەروبومدار و پایەداری شكۆمەند و گەورەی بەبەها .

ئاشكراشە كە هەموو تایبەتمەندیەكانی ماڵ لێرەدا بەتەنها كۆناكرێتەوە ، چونكە تایبەتمەندیەكی زۆر هەیە و لە تواناداا نیە و گرانە ژماردنی لێرەدا ، بەڵام وەكو نموونە لێرەدا ئەوەندەمان بەسە .

وَآخِرُ دَعْوَاهُمْ أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

=====================

ماڵپەڕی بەهەشت

www.ba8.org

لە دوعای خێر بێ بەشمان مەكەن